

**Monitor racism
& extremisme**
Cahier nr. 4
Het Lonsdalevraagstuk

Eindredactie Jaap van Donselaar

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Donselaar, Jaap van

Monitor racisme en extremisme. Het Lonsdalevraagstuk / Eindredactie Jaap van Donselaar – Amsterdam:
Anne Frank Stichting, Leiden: Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden. (Cahier; 4)

ISBN: 90-86670-00-8

Trefwoorden: monitor / racisme / extremisme / extreemrechts / Lonsdale

© Anne Frank Stichting / Universiteit Leiden, 2005

Anne Frank Stichting / Onderzoek en Documentatie
Postbus 730, 1000 AS Amsterdam, tel. 020 – 5567100

Ontwerp: Karel Oosting

Druk: De Volharding, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without the prior written permission from the publisher.

Inhoud

	Vooraf	5
1.	Inleiding	7
2.	Drie benaderingen	10
2.1	Racisme en rechtsextremisme	10
2.2	Jeugdcultuur?	18
2.3	Jeugdcriminaliteit	21
3.	Aard, spreiding en omvang	25
3.1	Aantallen extreemrechtse gabbergroepen	26
3.2	Incidenten	29
4.	Reactiepatronen	36
4.1	Nieuwsmedia	37
4.2	Politie	38
4.3	Justitie en rechterlijke macht	40
4.4	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	41
4.5	Openbaar bestuur en politiek	42
4.6	Jongerenwerk	44
4.7	Scholen	45
4.8	Het antiracismeveld	47
4.9	Extreemrechtse organisaties	47
4.10	Allochtone jongeren	49
4.11	Hardcorescene	51
4.12	Het bedrijf Lonsdale	52
5.	Deradicalisering: impressies uit andere landen	53
5.1	Lessen uit elders opgedane ervaringen	53
5.2	Bevindingen van Bjørgo	54
5.3	Noorwegen	57
5.4	Zweden	58
5.5	Duitsland	58
6.	Slotbeschouwing	60
6.1	Drie benaderingen	61
6.2	Aard, spreiding en omvang	62
6.3	Reactiepatronen	64
6.4	Reactiepatronen nader bekeken	67
	Noten	73

Vooraf

Bijna tien jaar geleden ging het onderzoeksproject *Monitor racisme en extreem-rechts* van start. In 1997 verscheen de eerste rapportage en inmiddels zijn er zes algemene, brede rapportages verschenen. Voorts is er een serie cahiers: kleinere onderzoeksrapportages over een specifiek onderwerp. *Het Lonsdalevraagstuk* is de vierde in deze serie en is tevens de eerste die verschijnt onder een nieuwe naam van het overkoepelende project: *Monitor racisme en extremisme*.

Deze naamsverandering vloeit voort uit een nieuwe richting die met het onderzoeksproject is gekozen. Naast de onverminderde aandacht voor rechtsextremisme zal in de nabije toekomst tevens worden gekeken naar andere vormen van extremisme en radicalisme, voor zover deze verband houden met de multi-etnische samenleving en met interetnische betrekkingen. In de eerstkomende brede rapportage, de zevende, hopen wij aan deze voornemens nader gestalte te geven.

Dit cahier *Het Lonsdalevraagstuk* is het resultaat van teamwork: er is door diverse personen uit de kring van de Universiteit Leiden en de Anne Frank Stichting aan gewerkt. De eindverantwoordelijkheid voor het onderzoek en het verslag berusten bij mij.

Jaap van Donselaar

Inleiding

De problematiek van racistische en extremistische uitingen onder jongeren heeft in het jaar 2004 en vooral na de moord op Theo van Gogh – 2 november 2004 – een hoge vlucht genomen. In de eerste maanden van 2005 hebben zogenoemde Lonsdalejongeren vrijwel dagelijks in de publicitaire belangstelling gestaan. Het gaat om een bekend doch in veel mindere mate *gekend* verschijnsel: op veel vragen naar aard, omvang en achtergronden moet men het antwoord schuldig blijven.

Over de benaming ‘Lonsdalejongeren’ is veel te doen geweest. Lonsdale is een Brits kledingmerk dat populair is onder gabbers, ook diegenen met een extreemrechtse, racistische oriëntatie. Deze gabbers plegen hun kledingmerken – niet alleen Lonsdale, maar ook Pitbull en Hooligan – vaak opzichtig dragen, zodat deze merken zijn gaan fungeren als een uiterlijk kenmerk van deze jongeren. Extreemrechtse, racistische gabbers zijn vervolgens kennelijk zo beeldbepalend geworden dat een omkering heeft plaatsgevonden: met ‘Lonsdalejongeren’ werden gaandeweg niet zozeer jongeren aangeduid die Lonsdale dragen, maar de extreemrechtse, racistische jongeren onder hen. Gelet op de ernst en de omvang van incidenten waarmee deze jongeren de aandacht trokken is de ‘besmetting’ wel te begrijpen. De bekende socioloog Goffman zou spreken van ‘een bedorven identiteit’. Hierdoor worden echter ook veel jongeren ten onrechte getroffen, om maar niet te spreken van het kledingmerk Lonsdale, dat niet verantwoordelijk kan worden gehouden voor ontsporingen van hen die Lonsdale dragen, waardoor het merk een negatief stigma heeft gekregen. Sommigen zijn van oordeel dat daarom op de benaming Lonsdalejongeren een taboe zou moeten rusten. Daar is wat voor te zeggen, maar negatieve beeldvorming is naar onze mening niet eenvoudigweg te beïnvloeden en te verhullen door er een andere naam aan te geven. Wij verwachten dat de benaming Lonsdalejongeren van beperkte duur zal zijn, al is nu niet te overzien wanneer de houdbaarheidsdatum precies zal zijn verstreken. Wellicht zal een nieuwe benaming voor

extreemrechtse, racistische jongeren haar intrede doen. Dat neemt echter niet weg dat, mede door de vele vormen van respons op het verschijnsel in kwestie, de huidige benaming ‘Lonsdalejongeren’ ons op dit moment zo dominant en beeldbepalend voorkomt dat daar niet omheen te schrijven valt. Wij zullen dat dan ook niet doen. Wat onverlet laat dat wij de verschijnselen die wij op het oog hebben zo nauwkeurig mogelijk trachten aan te duiden.

Waar het in deze studie om gaat is de problematiek van extreemrechtse, racistische gabbers – vaak Lonsdalejongeren – alsmede om vormen van respons op deze problematiek. Onze algemene vraagstelling is dus tweeledig. Het eerste deel is gericht op de aard, achtergronden, omvang en spreiding van het verschijnsel extreemrechtse gabbers en incidenten waarmee zij verbonden zijn. Dit deel sluit aan op het betoog over extreemrechtse jongeren in de zesde rapportage van de *Monitor racisme en extreemrechts* die in december 2004 verscheen. Thans wordt getracht niet alleen een actualisering te bieden, maar tevens met meer precisie dan in 2004 het verschijnsel te belichten. Dit geldt voor cijfermatige aspecten (aantallen groepen en incidenten) en ook voor vragen die in de publiciteit van het afgelopen jaar telkens veel aandacht hebben gekregen. In hoeverre is het ‘Lonsdalevraagstuk’ te beschouwen als een jongerencultuur en in hoeverre hebben we te maken met een extreemrechts, racistisch verschijnsel? Hangt de overlast van deze jongeren samen met een extremistische oriëntatie of hebben we veeleer te maken met een vorm van gewone jeugdcriminaliteit?

Het tweede element van de vraagstelling is gericht op diverse reactiepatronen op extreemrechtse gabbers. In dit verband zal worden ingegaan op media, politie, justitie, rechterlijke macht, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), openbaar bestuur en politiek, jongerenwerk, scholen, het antiracisme veld, extreemrechtse organisaties, allochtone jongerengroepen, de hardcorescene, en het bedrijf *Lonsdale*.

Van diverse zijden is getracht aan de problematiek van extreemrechtse jongerengroepen het hoofd te bieden. In Nederland is door de tot dusverre relatieve kleinschaligheid van de problematiek weinig ervaring opgedaan met specifiek beleid dat op extreemrechtse jongeren gericht is. Omdat men kan leren van elders opgedane ervaringen, zal in aansluiting op de beschrijving van de reactiepatronen in Nederland een korte schets worden geboden van zogenoemde ‘exit’-initiatieven in Noorwegen, Zweden en Duitsland. Deze initiatieven hebben als gemeenschappelijk doel om rechtsextremisten te assisteren bij het verlaten van het extremistische circuit, maar werken op verschillende manieren.

De informatie en gegevens voor deze studie zijn op uiteenlopende manieren verzameld. Naast de voor de hand liggende aanpak – in casu het benutten van beschikbare open bronnen – zijn wij te rade gegaan bij een aantal personen dat (beroepshalve) bij het Lonsdalevraagstuk betrokken is geraakt. Het gaat onder andere om personen bij de politie, onderwijs, jongerenwerk, openbaar bestuur, nieuwsmedia en het antiracismeveld. Zo heeft in 2005 met een aantal van hen door middel van een besloten werkconferentie een gedachtewisseling plaatsgevonden. Met sommigen is ook daarna nog veelvuldig contact geweest. Deze contacten, alsmede ook die met een aantal informanten in het extreemrechtse veld, hebben bijgedragen aan het vormen van een zo scherp mogelijk beeld van zowel de alledaagse praktijk als ook van ontwikkelingen in het Lonsdalevraagstuk. Daarnaast is getracht door de opzet van een databestand meer inzicht te krijgen in aantallen rechtsradicale jongerengroepen, hun omvang, regionale spreiding en betrokkenheid bij al dan niet gewelddadige racistische voorvallen.

De begrippen radicalisme en radicalisering zijn recent in Nederland volop in gebruik geraakt. Het komt vandaag de dag voor dat rechtsradicalisme gehanteerd wordt daar waar eerder wellicht de aanduiding rechtsextremisme zou zijn gebruikt. Over de vraag of radicalisme en extremisme verwisselbare begrippen zijn, dan wel dat er niet geheel identieke verschijnselen mee worden aangeduid, kan men van mening verschillen. Ook valt op dat het gebruik van het ene dan wel andere begrip vaak tijdgebonden is en aan een zekere modegevoeligheid onderhevig. Hier zal deze discussie niet worden gevoerd of weergegeven. In deze studie worden rechtsextremisme en rechtsradicalisme als hetzelfde beschouwd en als synoniemen gehanteerd.

Het onderzoeksverslag is als volgt opgezet. In het navolgende, tweede hoofdstuk staan drie vragen centraal. In hoeverre gaat het (1) om een racistisch, rechtsextremistisch verschijnsel, is er (2) sprake van een jongerencultuur, en/of (3) van een vorm van gewone jeugdcriminaliteit? Het derde hoofdstuk is gewijd aan de aard, spreiding en omvang van extreemrechtse gabbergroepen alsmede van incidenten waarmee deze groepen worden verbonden. De diverse reacties komen aan bod in het vierde hoofdstuk. In het verlengde hiervan worden in het vijfde hoofdstuk enkele exit-activiteiten belicht. Het zesde hoofdstuk bevat een slotbeschouwing met een aantal conclusies.

Drie benaderingen

In de inmiddels welbekende beeldvorming over rechtsradicale Lonsdalejongeren zijn uiteenlopende stereotypen gangbaar. Het eerste is dat van een puberende jongere die een jeugdstijl omarmt om te provoceren en te ageren tegen de omgeving. Dit provocerende gedrag wordt als het ware aangekleed met racistische of extreemrechtse symboliek en kretologie. Daarbij zouden deze jongeren ook ander onmaatschappelijk gedrag vertonen, zoals druggebruik, soms zelfs handel in drugs en andere vormen van criminaliteit (diefstal of vernielingen). Een probleem? Jawel, maar nou ook weer niet om de noodklok krachtig voor te luiden. Een ander stereotype daarentegen is minder onschuldig: extreemrechtse gabbers met een hang naar (racistisch) geweld, substantiële racistische, extreemrechtse ideologische oriëntatie en derhalve sympathiserend met uitgesproken extreemrechtse, nazistische organisaties, die zich juist fel afzetten tegen drugs en criminaliteit.

In de af en toe overdadige publiciteit die aan het Lonsdalevraagstuk is gewijd, hebben deze beide stereotypen om voorrang gestreden. Gaat het bij deze jongeren om bevlogen racisten, rechtsradicalen, of gaat het meer om puberaal protestgedrag? Gaat het om een specifieke jeugdcultuur of om een bredere maatschappelijke tegencultuur? Hangt de overlast van deze jongeren samen met een extremistische oriëntatie of hebben we veeleer te maken met een vorm van gewone jeugdcriminaliteit? Deze vragen zullen in het navolgende de revue passeren.

2.1 –

Racisme en rechtsextremisme

Zoals gezegd is de vraag of rechtsextremisme en racisme binnen de gabbercul-

tuur in Nederland serieus moet worden genomen, een in de nieuwsmedia en overheidspublicaties steeds terugkerende vraag. Gaat het hier niet vooral om jongeren ('pubers', 'puistenkoppen', aldus door ons beluisterde benamingen) die door middel van controversiële meningen willen shockeren of om groepen die er extreemrechtse ideeën op na houden?

In een recente nota over Lonsdalejongeren gaat de AIVD onder andere op deze vraag in.¹ De dienst komt tot de conclusie dat het hier niet om racistische of extreemrechtse jongeren gaat. Deze geruststellende conclusie vloeit voort uit de (beperkende) definities die de AIVD voor beide begrippen hanteert. Racisme wordt gedefinieerd als het handelen vanuit beredeneerde overwegingen van biologische inferioriteit. Over het extreemrechtse gehalte van de gabberscene schrijft de AIVD: 'Voor het overgrote deel van de gabbers geldt dan ook dat er weliswaar sprake is van een rechts-extreme houding maar niet van een rechts-extremistische ideologie of sympathie.' Verder schrijft de dienst: 'Binnen de gabbercultuur zijn xenofobie, nationalisme en frustratie over de multiculturele samenleving echter wel breed gedragen gevoelens.'

In de *Monitor racisme en extreemrechts*, vijfde rapportage zijn wij op het definitievraagstuk ingegaan.² Bij discussies over de definiëring van 'racisme' draait het decennialang om de vraag in hoeverre de term racisme *al dan niet uitsluitend* gereserveerd moet worden voor biologische redeneringen, waarin het ene 'ras' – meestal het eigen – hoger wordt gewaardeerd dan het andere (zie de welhaast klassieke studies van Barker en van Miles).³ De één vindt van niet, de andere van wel. De standpunten van beide kampen – de 'rekkelijken' en de 'preciezen' – kunnen worden geïllustreerd aan de hand van een reeks uitspraken die alle aan de Nederlandse praktijk zijn ontleend.

1. 'Allochtonen moeten Nederland uit omdat zij tot een inferieur ras behoren dat niet vermengd mag worden met het onze.'
2. 'Allochtonen moeten Nederland uit omdat hun cultuur onverenigbaar is met de onze.'
3. 'Allochtonen moeten Nederland uit omdat zij anders zijn.'
4. 'Allochtonen moeten Nederland uit.'
5. 'Nederland voor de Nederlanders.'
6. 'Vol is vol.'
7. 'Ik zeg niet dat Nederland vol is, maar het is wel druk.'

Door hen die een voorkeur hebben voor een beperkte definitie, de preciezen, zal

alleen de eerste uitspraak als racistisch worden gekwalificeerd, de tweede wellicht als ‘etnocentrisch’ en de derde, vierde en vijfde wellicht als ‘xenofob’ of ‘populistisch’. En de zesde en zevende? Die kunnen in dit verband alleen maar afhankelijk van de context worden geïnterpreteerd.

In de ogen van de ‘rekkelijken’ echter kunnen misschien wel alle zeven uitspraken als racistisch worden bestempeld, mits zij *qua intentie* aan elkaar gelijk zijn: ‘allochtonen eruit’.

De uitspraken hebben het karakter van een schaal die loopt van extreem naar gematigd. Maar men kan zich op deze schaal echter niet vrijelijk bewegen zonder in moeilijkheden te raken, althans niet in het openbaar. Om problemen te vermijden – bijvoorbeeld een negatief stigma door de nieuwsmedia of een aanvaring met de strafrechter – wordt de racistische politieke boodschap veelal in verhulde termen gepresenteerd. Men laat zich vaak uit in de trant van de vijfde of zesde uitspraak maar bevindt zich in feite hoger op de schaal, soms zelfs zo hoog dat de hierboven gepresenteerde schaal tekort schiet. Ook aan de op het eerste gezicht gematigde uitspraken, zoals ‘vol is vol’, kan een uitgesproken racistische ideologie ten grondslag liggen.

Binnen de nogal sterk beperkende afbakening die de AIVD kiest, zou alleen de eerste uitspraak racistisch bevonden worden. Daarmee wordt weinig recht gedaan aan (a) de mogelijkheid dat onder relatief gematigde stellingnames wel degelijk radicale opvattingen ten grondslag kunnen liggen en (b) aan diverse andere percepties die bij interetnische spanningen relevant zijn. Ligt het niet voor de hand dat degenen die doelwit zijn van de hierboven opgesomde ‘wegwensing’ meer gewicht toekennen aan de *gepercipieerde intentie* waarmee de uitlatingen gedaan worden dan aan de precieze inhoud van de ‘wegwensing’? Niet alleen in kringen van allochtonen, maar in veel bredere kring zijn de opvattingen over wat wel en wat niet als racistisch moet worden beschouwd anders dan die van de AIVD. In de dagelijkse praktijk wordt racisme door de verschillende actoren (daders, slachtoffers, politie, bestuurders) ruimer opgevat. Door deze actoren worden veel meer negatieve handelingen en uitspraken, gemotiveerd door de etnische achtergrond van het slachtoffer, begrepen als racisme. Een bredere benadering zou ook meer recht doen aan reactiepatronen die dergelijke handelingen en uitspraken op gang kunnen brengen. Toen in april 2005 een ruit werd ingegooid van een Turkse moskee door een groep gabbers, verzamelde zich in een reactie daarop een fikse groep Turkse jongeren die de confrontatie aangingen met de groep gabbers. Volgens de definitie van de AIVD zou dit incident niet racistisch getint zijn, de precieze motieven van de gabbers

waren immers niet bekend. Het is zeer de vraag of bij nader onderzoek naar de betrokken gabbers een ideologie zou zijn blootgelegd waarin Turken als biologisch inferieur zouden zijn bestempeld. Toch was er voor geen van de betrokkenen – en niet in de laatste plaats voor de bezoekers van de moskee – onduidelijkheid over de achterliggende motieven van de daders: racisme.

Om deze redenen voelen wij meer voor een minder beperkende afbakening van ‘racisme’, waarbij meer recht wordt gedaan aan de bovengeschetste verschillende inschattingen – in sociologisch jargon: verschillende *definities van de situatie* –, die nu eenmaal een maatschappelijke realiteit zijn. Daarmee wordt bovendien het gevaar vermeden dat het probleem simpelweg wordt ‘weggedefinieerd’. Sterker nog, het valt te vrezen dat een beperkende definiëring weinig zal bijdragen aan de oplossing van het vraagstuk wanneer in brede lagen van de samenleving – en in ieder geval bij de slachtoffers – de perceptie van racistisch handelen aanwezig is en bovendien contraproductief kan werken. De overheid waarop men voor bescherming is aangewezen ontkent het probleem, zo zou men kunnen redeneren.

Racisme bestaat in veel gradaties en is ook in de gabberscene in vele vormen aanwezig:

- Op internetfora voor gabbers worden vaak pseudoniemen gebruikt die een afkeer van de multiculturele samenleving laten zien, zoals *HollandVolland*, *Whitesoldier1989* of *EigenVolkEerst*
- Symbolen die blanke superioriteit uitdrukken, zoals de ‘white power’-vuist en het Keltisch kruis zijn populair in gabberkringen
- Bij anti-islamitische aanslagen en acties in de periode na de moord op Theo van Gogh waren regelmatig gabbers betrokken
- In Roelofarendsveen en Stadskanaal werd geprobeerd woonhuizen van Irakese families in brand te steken. In beide gevallen waren de daders rechtsradicale gabbers.

Bij de vraag naar *rechtsextremisme* gelden vergelijkbare afwegingen als voor de vraag of deze gabbers als *racistisch* zijn te typeren. De perceptie van rechtsextremisme – en zeker nationaal-socialisme – is doorgaans gitzwart, terwijl ook hier vele tinten grijs en zwart voorhanden zijn. Door het rechtsextremisme van een te beperkende definitie te voorzien, kan onrecht worden gedaan aan de meer

aangepaste, verhulde, want *naoorlogse* uitingen.

Al in de jaren zestig werd dit probleem onderkend door de socioloog Nooij bij zijn onderzoek naar rechtsradicale boeren en de Boerenpartij. Was de Boerenpartij fascistisch, zo vroeg Nooij zich hardop af.⁴

Voor wie het fascisme slechts kent als traumatiserende jeugdervaring van angst en honger, is het fascisme identiek aan agressief nationalisme, brute onderdrukking van minderheden, irrationeel en willekeurig geweld, en uiteindelijk onbegrijpelijke genocide. Geprojecteerd tegen deze achtergrond kan men de sympathisanten van de Boerenpartij (...) onmogelijk fascistenoemen.

Nooij meent dat het in het geval van de Boerenpartij veeleer gaat om mensen die niet begrijpen waarom juist zij de dupe moeten zijn van ingrijpende veranderingen in de maatschappij (in casu de toenmalige problematiek van schaalvergroting in de agrarische sector). Nooij vraagt zich vervolgens af of dit wel voldoende reden is om in dit verband de term fascisme te verwerpen:

Is ons beeld van het fascisme niet een karikatuur die ons verhindert om bewegingen met minder scherpe contouren als potentieel gevaarlijk te onderkennen? Deze mogelijkheid is inderdaad aanwezig.⁵

In navolging van Nooij merkte Van Donselaar op in *De staat paraat?*⁶ dat bij pogingen de contouren te schetsen van het verschijnsel *naoorlogs extreemrechts*, het predikaat *naoorlogs* verwaarloosd is, terwijl dat juist in hoge mate bepalend is voor de manier waarop extreemrechts zich sinds de Tweede Wereldoorlog manifesteert, of beter: kan manifesteren. Dat laatste kan namelijk slechts door zich aan te passen aan het naoorlogse klimaat dat uitermate vijandig is jegens het nationaal-socialisme. Die aanpassing leidt onvermijdelijk tot wat Nooij noemde 'vage contouren'.

Hedendaags rechtsextremisme kent geen scherpe contouren, maar een veelheid aan verschillende verschijningsvormen en definities van de situatie.⁷ Over de ideeënwereld van gabbers schrijft de AIVD in haar rapportage:

Hoewel deze jongeren zich kenmerken door sterke xenofobe opvattingen en gevoelens die onder andere gevoed worden door incidenten met allochtone jeugdgroepen, is van enige onderliggende rechts-extremistische ideologie of rechts-extremistische politieke motivatie nauwelijks sprake. Dit neemt ove-

rigens niet weg dat velen van hen zich doorgaans wel kunnen vinden in de opvattingen van partijen als Nieuw Rechts en de burgerlijk extreemrechtse partij Nationale Alliantie. Genoemde partijen vertolken niet zelden de frustratie over de multiculturele samenleving en de xenofobe en nationalistische gedachten die onder een deel van de gabbers leven. Daarnaast kunnen ook de visies van partijen als de LPF en Groep Wilders op positief onthaal bij sommige gabbers rekenen.

Naar analogie van de benadering van racisme introduceert de AIVD hier zware criteria: 'onderliggende rechts-extremistische ideologie' en 'rechts-extremistische politieke motivatie'. Hiermee wordt voorbijgegaan aan de 'vage contouren' die in een aantal studies over *rechtsextremisme* als juist kenmerkend worden gepresenteerd, zoals Barker en Miles dat bij *racisme* deden. Verder is het de vraag in hoeverre dergelijke zware criteria betreffende politieke motivatie en ideologie in het algemeen op jongeren van ongeveer vijftien jaar van toepassing zijn. Gabbers met vage extreemrechtse contouren zijn er in overvloed. Er zijn veel krachtige *oneliners* van hen op te tekenen, niet zo ideologisch gearticuleerd misschien, maar tamelijk consistent waar het gaat om het afwijzen van allochtonen. Onder de extreemrechtse gabbers die wij zien, bevinden zich wel degelijk jongeren die zich racistisch uiten, die zich fel afzetten tegen de multiculturele samenleving en tegen de gevestigde politieke orde en daarbij vaak in één adem de gehele parlementaire democratie meenemen. Geweld als middel van verzet wordt als toelaatbaar beschouwd en in veel gevallen zelfs gepropageerd als gerechtvaardigd tegen 'de vreemde overheersers'. Zij presenteren zich als nationalistisch en keren zich ongemeen fel tegen 'links'. Al met al karakteristieken die als regel tot de extreemrechtse ideeënwereld worden gerekend.

Een positieve houding ten opzichte van racistisch geweld kan bijvoorbeeld duidelijk worden waargenomen op het webforum Holland Hardcore. Op dit internetforum, dat is opgezet voor extreemrechtse gabbers, worden racistische brandstichtingen toegejuicht en aangeprezen als verzetsdaden tegen de overheersing door allochtonen.⁸

Naast de *ideeënwereld* zijn er naar onze mening andere indicatoren van belang om het extreemrechtse gehalte van een groepering te kunnen bepalen, zoals *sociale genealogie*.⁹ Daarbij gaat het om vragen als: duiken er in de nieuw gestichte organisatie bekende rechtsextremisten op, zijn zij zelfs betrokken

bij de oprichting of (latere) sturing? De indicator sociale genealogie is veelal goed toepasbaar op concrete organisaties die op een bepaald tijdstip zijn opgericht, die dus oprichters hebben, statuten en een bestuur. In het geval van de gabberscene ligt het beantwoorden van de vraag of er sprake is van sociale genealogie ingewikkeld. Er is immers geen sprake van een formele organisatie, oprichting, bestuur en statuten. Maar toch is er wel iets over te zeggen. Binnen de gabberscene zijn de afgelopen jaren verschillende rechtsextremisten actief geworden. Deels gebeurde dat omdat de stijl hen aansprak, maar deels lagen daar ook andere motieven aan ten grondslag. Zo is bijvoorbeeld Marcel Rüter¹⁰, een rechtsradicale oudgediende van naam en faam met zijn wortels in de CP'86 en Voorpost, de laatste jaren een actieve bezoeker van gabberfeesten. De contacten die hij daar opbouwt, zijn mede bedoeld om deze jongeren in zekere zin politiek te vormen.

Ook Holland Hardcore is onderwerp van aandacht van diverse bekende rechtsextremisten en extreemrechtse organisaties. Er zijn diverse pogingen gedaan om het forum van deze website te beïnvloeden en discussiedraden te sturen, door deelnemers die geen enkele band met hardcoremuziek of met de gabberwereld hebben. De bedoeling was om extreemrechtse ideeën aan de hand te doen, of te werven en te mobiliseren voor extreemrechtse organisaties of activiteiten.

Een derde indicator om het extreemrechtse gehalte van een organisatie te bepalen, is de *magneetfunctie*.¹¹ Deze functie heeft verschillende kanten. Enerzijds kunnen rechtsextremisten zich aangetrokken voelen tot een organisatie, waarmee de organisatie door het speelveld positief wordt geïdentificeerd als extreemrechts. Anderzijds kan een organisatie zelf zich aangetrokken voelen tot dit extreemrechtse speelveld. Daarnaast kan er sprake zijn van personele overlap: een persoon die actief is of was voor een extreemrechtse organisatie kan daarnaast ook actief zijn voor een andere organisatie en deze op die manier positief identificeren. Bij het bepalen van de magneetfunctie is wederom problematisch dat er geen sprake is van een formele organisatie, maar van een diffuse beweging. Toch kan er ook hier wel wat gezegd worden over de magneetwerking tussen bestaande extreemrechtse formaties en het extreemrechtse deel van de gabberscene. De AIVD schrijft in zijn Lonsdalenota:

Tot op heden is niet vastgesteld dat vanuit de diverse gabbergroepen in Nederland systematisch, massaal en langdurig verbintenissen worden aangegaan met rechtsextremistische groeperingen en partijen in Nederland. Ook van het

ontstaan van nieuwe rechtsextremistische groeperingen vanuit de gabbers zelf is momenteel niet of nauwelijks sprake. Door rechts-extremistische groeperingen en politieke partijen wordt niet actief geronseld onder gabbers.

Onze bevindingen komen overeen met die van de AIVD, maar wij voegen daar aan toe dat de dagelijkse praktijk vaak gecompliceerder is. De magneetfunctie tussen extreemrechtse gabbers en extreemrechtse formaties is veeleer een continu proces van aantrekken en afstoten. De belangen om elkaar te vinden worden aan twee kanten regelmatig onderkend, tegelijkertijd zijn de nadelen van samenwerking ook duidelijk zichtbaar. Het belang van samenwerking voor extreemrechtse formaties is ondubbelzinnig: het gaat hier in potentie om duizenden jongeren die – in theorie – even zovele lidmaatschappen of ondersteuners op zouden kunnen leveren. Aan de andere kant hebben extreemrechtse gabbers met enige politieke ambitie een structuur nodig om iets te kunnen bereiken. Tegelijkertijd zijn er ook van beide kanten twijfels of eventuele samenwerking wel brengt wat er verlangd wordt. De extreemrechtse formaties zien de jongeren weliswaar als mogelijke leden, maar daarnaast vooral ook als risicofactor. Het gewelddadige imago, het drugsgebruik en de vaak geringe politieke diepgang zorgen ervoor dat uiteindelijk wervingsacties op grote schaal achterwege blijven.¹²

Van de kant van gabbers die bereid zijn om tot extreemrechtse formaties toe te treden wordt aan de andere kant vaak ook erg veel gevraagd. Als deze gabbers het hierboven geschetste imago probleem al weten te overwinnen, zijn de extreemrechtse formaties in Nederland niet van dien aard dat ze deze jongeren voor langere tijd aan zich kunnen binden. De jongeren die lid worden, krijgen er niet veel waar voor hun geld, partijpublicaties zijn schaars en oninteressant, bijeenkomsten en acties ver weg en slecht bezocht. De rechtsradicale Nieuwe Nationale Partij (NRP) bijvoorbeeld wist wel een aantal gabbers aan zich te binden, maar was vervolgens nauwelijks in staat deze jongeren enige (aantrekkelijke) activiteiten te bieden, liet vervolgens door bestuurlijke leegloop lange tijd nauwelijks iets van zich horen.¹³ Bij magneetwerking en positieve identificatie dienen voorts de Nationale Alliantie, de Nederlandse Volks-Unie en Nieuw Rechts te worden genoemd. Bij alle drie is het hierboven genoemde ingewikkelde proces van nu eens aantrekken en dan weer afstoten waarneembaar geweest. In geen van deze gevallen was de magneetfunctie zo krachtig dat de partijaanhang er substantieel door werd vergroot.

Samenvattend: de ene groep is de andere niet. Het racistische gehalte van de groepen kan sterk variëren, van hoog naar laag. Deze verschillen zijn binnen groepen waar te nemen maar ook de binnen een bepaalde groep kunnen aanzienlijke verschillen zijn. Dit geldt *mutatis mutandis* voor een rechtsextremistische oriëntatie. Ook hier zijn aanzienlijke gradaties waar te nemen. De bepaling van het ideologische gehalte (racistisch, rechtsextremistisch) van groepen en groepsleden hangt voorts af van de definitie die men kiest en in het bijzonder of men uitgaat van een 'brede' dan wel 'smalle' definiëring.

Bij de beoordeling van incidenten spelen, los van de variatie in ernst, verschillende definities van de situatie een rol. Een aanslag op een object van moslims kan een racistische impact hebben, omdat het voorval door de gedupeerden als zodanig wordt opgevat, maar dat hoeft niet te betekenen dat de daders uitgesproken en weloverwogen racistische motieven hebben. Hun motieven kunnen ook minder uitgesproken en minder overwogen zijn. De vraag wanneer er in dit geval nog wel of niet meer van racisme kan worden gesproken is naar onze mening niet eenvoudig algemeen te beantwoorden. Deze beoordeling hangt enerzijds af van de gekozen brede dan wel smalle definitie en anderzijds van de context en andere specifieke kenmerken van het voorval in kwestie.

Hetzelfde geldt voor twee andere categorieën incidenten die in relatie tot het Lonsdalevraagstuk veel voorkomen, namelijk mishandelingen en confrontaties. Bij veel van deze voorvallen gaan de ideologische drijfveren wellicht niet veel verder dan krachtige 'wij-zij' opvattingen, maar wij kennen tal van voorbeelden waarin meer racistische opvattingen een rol speelden.

2.2 —

Jeugdcultuur?

Een tweede typering van het gabberverschijnsel is die als jeugdcultuur of jeugdstijl. Het verschijnsel jeugdstijlen is relatief jong. Na de Tweede Wereldoorlog ontstonden in Engeland (en iets later in de rest van Europa) de eerste stromingen. In de jaren vijftig, zestig en zeventig volgen subculturen als de Teddy Boys, rockers, hippies, punks en skinheads. Een van de weinige onderzoeken die in Nederland naar extreemrechtse jeugdstijlen zijn gedaan, is de studie van Schoppen uit 1997.¹⁴

In navolging van de Britse onderzoeker Brake omschrijft Schoppen jeugdculturen als:

(...) constellations of actions, values, style, imagery and even life styles which, through media reportage, extend beyond a neighbourhood to form a complex relationship with other larger cultures, to form a symbolic pseudocommunity.¹⁵

In veel opzichten zijn gabbers te typeren als een jeugdcultuur. Er is sprake van gemeenschappelijke muzieksmaak, feesten, stijl en klederdracht. De muzieksmaak betreft in eerste instantie allerlei varianten van Hardcore Techno, of met een verouderde term, Gabberhouse. De gemeenschappelijke beleving vindt vooral plaats op hardcorefeesten. Deze feesten zijn er in veel soorten en maten, maar de bekendste (*Masters of Hardcore*, *Hellraiser*, *Thunderdome*, *Megarave*) zijn massaal bezochte feesten met duizenden jongeren, waar alle bekende hardcore-DJ's de hele nacht optreden. Op deze feesten zijn ook andere grootste gemeen delers goed zichtbaar: het drugsgebruik, dansstijlen en klederdracht. Ondanks strenge en intensieve controles is het gebruik van goedkope partydrugs (amfetamine, xtc en andere pepmiddelen) op deze feesten nog steeds massaal. Het is ook bijna niet anders voorstelbaar, wanneer je ziet dat deze feesten de hele nacht duren en dat er verwacht wordt dat er op hoog tempo gedanst wordt op de hele harde en snelle basritmes. Dat dansen gebeurt op twee manieren: het klassieke 'hakken', dat al sinds de jaren negentig onderdeel is van de gabberstijl en het sinds enige tijd opkomende 'pogoën', dat werd overgenomen van de skinheadstijl. 'Hakken' is een individuele dans waarbij armen en benen in een strak ritme vooruit geslagen en geschopt worden. 'Pogoën' is een groepsdans die zich nog het beste laat vergelijken met een uit de hand gelopen rugbyscrum. Ondanks dat er op grote gabberfeesten ook veel mensen rondlopen in normale kleren of in doorsnee uitgaanstenuue, is er wel een lijn te zien in het uiterlijk van een groot deel van de bezoekers. Mannen hebben kale koppen, pilotenjassen, strakke spijkerbroeken en zwarte legerkistjes, vrouwen het (opgeschoren) haar strak ingevlochten, strakke kleine t-shirts en zwarte legerschoenen. Ook deze stijl is aan verandering onderhevig. In de jaren negentig bestond de kledingstijl van gabbers uit een kale kop, een (duur) trainingspak en sportschoenen. Ook in de kledinglijn van de mannelijke gabbers laat de invloed van de skinheadstijl zich duidelijk zien.

Een kenmerk van een jeugdcultuur is het generatieconflict: de dragers zetten zich als regel af tegen hun ouders en de generatie van hun ouders. Dit was het geval met jeugdculturen als Teddy Boys, rockers, hippies, punks, skinheads en

ook met de gabbers uit de jaren negentig. Geldt dit ook voor de huidige generatie gabbers? In hoeverre zetten zij zich af tegen hun ouders en de generatie van hun ouders? Wij menen dat dit soms wel en soms niet het geval is. Nu zullen vandaag de dag uiterlijk, muzieksmaak en drugsgebruik nog steeds niet erg populair zijn bij de meeste ouders, anders ligt het bij *politieke en maatschappelijke opvattingen*. Verschillende sleutelpersonen, waarmee wij ten behoeve van ons onderzoek spraken, menen dat veel extreemrechtse gabbers hun ideeën over de maatschappij en de multiculturele samenleving juist van huis uit hebben meegekregen. Zowel ouders als extreemrechtse gabbers zouden aanhanger zijn van Pim Fortuyn. Zoals iemand zei: ‘ze hebben *allemaal* Pim aan de muur hangen’.

Uit een interview van het blad *Contrast* met twee extreemrechtse gabbers bleek dat veel opvattingen van deze jongeren van hun ouders afkomstig waren, of in ieder geval werden gedeeld.¹⁶

Inspiratie voor haar ideeën haalt Sabine meer bij haar vader dan bij haar moeder. ‘Rien, mijn man, is steigerbouwer’, vertelt moeder Sonja (41) ‘iets in zijn uitstraling schrikt Marokkanen af. Hij was altijd al redelijk extreem en nu draagt hij ook Lonsdale.’

In dit opzicht voldoet deze groep gabbers dus niet aan het klassieke beeld van een jeugdcultuur, waarin opposeren tegen de oudere generatie een belangrijke plaats inneemt. Er is wellicht veeleer sprake van een post-fortuynistische *tegen-cultuur* van zowel jongeren als ouderen, dus van meer generaties.

Binnen deze tegencultuur is de afkeer van moslims en allochtonen een positieve norm en dat geldt ook voor hun verzet tegen de gevestigde politieke orde en vóór radicale oplossingen om het tij van de ‘vreemde overheersing’ te keren. De sympathie van ouders voor rechtsradicale opvattingen van hun kinderen is echter niet onbegrensd en lijkt op te houden wanneer er sprake is van een openlijk neonazistische oriëntatie met symbolen als het hakenkruis. Maar ook hier zijn weer uitzonderingen op, zoals uit het genoemde interview in *Contrast* valt af te leiden.

‘Tot voor kort had Sabine een grote rood, wit blauwe vlag met een hakenkruis op haar kamer hangen.’ Omdat haar ouders het huis willen verkopen, moest die vlag weg. Sonja (de moeder): ‘Wat zij in haar eigen kamer doet, moet ze zelf weten. Het is haar mening. Maar potentiële kopers moeten zich niet aan

die vlag storen. Bovendien vind ik hakenkruizen echt te ver gaan. Voor mijn man hoeft dat ook niet zo. Dat hakenkruis heeft zo'n impact gehad, daar word je helemaal koud en akelig van. Natuurlijk mag Sabine haar eigen mening hebben, maar soms staat ze wel heel strak in haar standpunt. Het kan wel wat genuanceerder. Misschien hoort het wel bij de puberteit. Als ze mijn leeftijd heeft en ook kinderen heeft, wordt ze vast milder', denk Sonja. Maar Sabine is overtuigd van het tegendeel. 'Ik ga misschien wel minder naar feesten en zo, maar mijn mening zal ik echt wel blijven houden. Ik ben gewoon een racist. Volgens mij heb je geen andere keuze in deze tijd.'

Voorts lijken er maar weinig ouders te zijn die geen moeite hebben met, zoals iemand het uitdrukte, 'de politiewagen voor de deur'. Contacten met de politie en een aanvaring met de strafrechter lijken voor ouders een omslagpunt te vormen.

Concluderend: het Lonsdalevraagstuk is veelvuldig verbonden met jeugdcultuur en enerzijds is dat terecht. Er is sprake van gemeenschappelijke muzieksmaak, feesten, stijl en klederdracht. Veel dragers van jeugdculturen manifesteren zich als een groep die zich afzet tegen oudere generaties, vooral die van de ouders. Bij rechtsradicale gabbers is dit ook wel in zekere mate het geval, maar het ligt anders bij politieke en maatschappelijke ideeën. Een xenofobe, racistische oriëntatie lijken zij niet zelden met hun ouders te delen. Waar het deze oriëntaties betreft is de benaming 'tegencultuur' treffender dan jeugdcultuur. De sympathie van ouders voor rechtsradicale opvattingen van hun kinderen is niet onbegrensd en lijkt op te houden wanneer er sprake is van een openlijk neonazistische oriëntatie en ook lijken contacten met politie en justitie voor ouders een omslagpunt te vormen.

2.3 —

Jeugdcriminaliteit

Naast het extremistische gedachtegoed en de jeugdculturele kenmerken, is ook het (jeugd)criminele karakter van de gabberscene dominant in de vigerende beeldvorming over het Lonsdalevraagstuk. Dit beeld is gebaseerd op de volgende pijlers: drugsgebruik, geweld in groepsverband en de typerende hang-groepcriminaliteit. De vraag rijst in hoeverre dit beeld van toepassing is op extreemrechtse gabbers.

De aanwezigheid en het gebruik van harddrugs en de bijbehorende problemen door gabbers gaat, naar het zich laat aanzien, terug tot de wortels van de muziekstijl. Gabber is in oorsprong een muzikale variant van house. De gabbermuziek zelf, alsook de muzikanten en feestgangers, zetten zich begin jaren negentig af tegen de – in hun ogen – *softe*, elitaire, Amsterdamse housescene van die tijd. In die housescene was het innemen van harddrugs als xtc een wijd verbreid gebruik. De gabberscene liet vanaf het begin hetzelfde patroon zien. Ook tijdens gabberfeesten was het drugsgebruik groot, maar er werden vooral goedkope pepmiddelen (speed en xtc) gebruikt. In zijn onderzoek naar racistisch geweld vanuit jeugdculturen beschrijft Hajo Schoppen ook de rol van drugs in de gabberscene van medio jaren negentig.¹⁷ Hij ziet dat speed hét populaire middel onder gabbers is en dat het grootschalige gebruik bijdraagt tot veel agressie, slechte sfeer op feesten en criminaliteit. Schoppen ziet in het speedgebruik door gabbers een belangrijke factor in het (anti-allochtone) geweld dat door deze jongeren wordt veroorzaakt.

Inmiddels is er veel veranderd. Onder invloed van een veranderd overheidsbeleid en van een aantal drugsincidenten waarbij doden vielen, is het officiële gedogen van harddrugs volledig voorbij.¹⁸ Bij feesten wordt intensief gecontroleerd en het bezit of gebruik van harddrugs leidt onherroepelijk tot verwijdering of overdracht aan de politie. De tijden waarin portiers aangetroffen hoeveelheden drugs aan het publiek teruggaven en waarin de kwaliteit kon worden getest op feesten zijn voorbij. Maar van waarnemers begrijpen wij dat dit hardere beleid allerminst kan voorkomen dat er helemaal geen drugs worden gebruikt. Integendeel: op een feest, waar zeer scherp wordt gecontroleerd, is meestal na enkele uren goed zichtbaar dat een groot deel van het publiek toch flink onder invloed is.

Ook uit diverse andere onderzoeken en uit het bestuderen van internetsites van en voor gabbers, blijken pepmiddelen nog steeds als een onlosmakelijke deel van de gabberscene gezien te worden.¹⁹

Een belangrijke kanttekening die gemaakt moet worden bij drugsgebruik door gabbers is dat het gebruik af lijkt te nemen, wanneer aansluiting gevonden wordt bij extreemrechtse organisaties. Officieel zijn alle extreemrechtse organisaties fel tegen drugsgebruik. In de praktijk blijkt echter dat dit vaak met een korrel zout genomen moet worden. Er zijn veel voorbeelden van (ook prominente) rechtsextremisten die drugs gebruikten of verhandelden.²⁰ Wat echter met enige regelmaat wordt gezien, is dat gabbers die overstappen naar extreem-

rechtse organisaties een aantal negatieve aspecten van hun gabbertijd achter zich laten. Omdat het drugsgebruik door gabbers bij extreemrechts op weinig sympathie kan rekenen, wordt dit regelmatig als eerste opzichtig afgezworen. Of dit altijd conform de realiteit is, is een andere vraag.

Ook op andere vlakken worden gabbers vaak geassocieerd met overlast en criminaliteit. Het gaat hier vaak om typische hanggroepenoverlast als vernielingen, graffiti, diefstal en vechtpartijen.²¹ Tekenend hiervoor is een onderzoek naar de aanwezigheid en de types problematische jeugdgroepen in Limburg-Noord.²² Tijdens dit onderzoek worden in het totaal zeventig jeugdgroepen gesignaleerd, waarvan er veertig etnisch Nederlands zijn. Van deze veertig groepen, worden er elf getypeerd als Lonsdale- of racistische groepen. Voor zover uit het onderzoek is af te leiden, worden al deze elf groepen als hinderlijk getypeerd. Dat wil zeggen dat er vanuit deze groepen vooral overlast wordt veroorzaakt die samenhangt met hanggroepgedrag: dronkenschap, drugsgebruik, geluidsoverlast, provocaties, discriminatie en vernielingen.

Zwaardere criminaliteit kwam bij deze groepen niet of in geringe mate voor. Dit beeld verandert echter wanneer gekeken wordt naar de betrokkenheid van groepen extreemrechtse gabbers bij anti-allochtoon geweld na de moord op Theo van Gogh. In het volgende hoofdstuk over de omvang en spreiding van gabbergroepen zien we de conclusie bevestigd dat de groei in het aantal racistische incidenten, waarbij gabbers zijn betrokken, een sterk stijgende lijn in 2004 laat zien en dat deze lijn door lijkt te zetten in 2005. Al eerder zagen we, dat bij het geweld dat gepleegd werd in een reactie op de moord op Theo van Gogh, in 15% van de gevallen Lonsdalejongeren waren betrokken. Daarbij kan het zowel gaan om daderschap als om het partij zijn bij een confrontatie waarbij de scheidslijn tussen daders en slachtoffers niet goed is te trekken.²³

Samenvattend: voor zover wij kunnen overzien is er een substantiële overlapping van de problematiek van rechtsradicale gabbers met die van gewone criminaliteit. Daarbij gaat het om drugs, geweld en criminaliteit die samenhangt met hanggroepverschijnselen. Alhoewel het te ver zou gaan om te stellen dat drugsgebruik een positieve norm van gabbers is, lijkt het tamelijk wijd verbreid. Naarmate extreemrechtse gabbers meer gepolitiseerd raken en worden opgenomen in georganiseerde, extreemrechtse verbanden, verandert de norm: krachtige afwijzing van druggebruik. Of dit in de praktijk ook tot bijbehorend gedrag leidt kunnen wij niet beoordelen. Het is al eerder gezegd: de ene groep is de andere

niet. Dit geldt ook voor de mate waarin de diverse groepen met criminaliteit dan wel met overlast of hinder in verband kunnen worden gebracht.

Bij alle drie benaderingen valt op dat er een reeks van verschillende inschattingen en beoordelingen mogelijk is, in sociologisch jargon: uiteenlopende *definities van de situatie*. Hier is het befaamde *Thomas theorema* van toepassing (afkomstig van de Amerikaanse socioloog William I. Thomas). Daarin wordt de kern gevormd door de genoemde definities van de situatie. Bij een definitie van de situatie gaat het er niet zozeer om of een bepaalde opvatting wáár is, maar of die opvatting voor wáár gehouden wordt. In het oorspronkelijke Thomas theorema draait het om het verschil tussen objectieve waarheid en (subjectieve) beoordeling. Later is er door anderen toegevoegd dat het tevens kan gaan om het verschil tussen verschillende subjectieve beoordelingen, ofwel verschillende definities van de situatie. Door gebrek aan systematische informatie over tal van aspecten van het Lonsdalevraagstuk en door het feit dat men over definitiekwesties nu eenmaal van mening kan verschillen, zijn de discrepanties tussen objectieve waarheden en subjectieve beoordelingen niet eenvoudig bloot te leggen. Een aantal vragen kan wellicht objectief worden beantwoord, al zal dat bij eenvoudig aandoende vragen als naar de omvang van een bepaalde groep extreemrechtse jongeren in plaats x nog niet eens gemakkelijk zijn. Bij de vraag naar bijvoorbeeld een beoordeling op de mate van neonazisme dan wel gewone hanggroeproblematiek, wordt het al een stuk lastiger.

Aard, spreiding en omvang

Hoeveel rechtsradicale gabbers zijn er in Nederland? Is het inderdaad een uitgesproken plattelandsverschijnsel? Hoeveel incidenten met gabbers zijn er geweest? In hoeverre zijn extreemrechtse gabbers verantwoordelijk voor het racistisch geweld in Nederland? Dergelijke vragen komen regelmatig aan de orde in de publiciteit over het Lonsdalevraagstuk, maar zij blijven grotendeels onbeantwoord. In de zesde rapportage van de *Monitor racisme en extreemrechts* konden wij slechts vage aanduidingen geven:

Onze schattingen van aantallen daarvan zijn zo ruw dat het geen zin heeft deze in de tabel op te nemen, maar we willen er wel wat over zeggen. Voor zover wij kunnen overzien zijn racistische en/of extreemrechtse incidenten met dergelijke groepen de laatste paar jaar waargenomen in ongeveer dertig plaatsen in Nederland. De grootte varieerde van tien tot vijftig personen per groep. Ook de harde kernen van de diverse groepen bleken variabel te zijn: van drie tot vijf personen. Daarmee komen we uit op een omvang van de ‘Lonsdalejongeren’ van 300 tot 1500 personen. Tellen we de harde kernen op dan komen we uit op 90 tot 150 personen.²⁴

De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) stelt in zijn rapportage over Lonsdalejongeren dat de harde kern van *alle* Lonsdalejongeren op ongeveer 5% geschat moet worden.²⁵ Helaas blijft onvermeld wat er precies onder harde kern moet worden verstaan. Evenmin wordt vermeld wat het totale aantal gabbers is. Voor ons is dus niet duidelijk waarop deze (deductieve) 5% gebaseerd is.

Onze eigen (inductieve) schattingen, zoals gepresenteerd in de zesde monitorrapportage, zijn te laag en dienen te worden bijgesteld. Ten behoeve hiervan hebben we een beroep gedaan op kennis van sleutelpersonen in verschillende

regio's die, gebaseerd op eigen ervaringen, reële schattingen konden maken van de aantallen bekende gabbergroepen en het extremistische gehalte van die groepen. In veel gevallen ging het bij deze personen om politiefunctionarissen. Maar ook jongerenwerkers, gemeenteambtenaren en medewerkers van Anti-Discriminatie Bureaus (ADB's) hebben ons van informatie voorzien. Op basis hiervan en in combinatie met aan open bronnen ontleende gegevens, konden wij een bestand maken. Op basis van dit bestand kunnen realistischere inschattingen (dan in 2004) worden gemaakt betreffende de hoeveelheid rechtsradicale gabbergroepen, de betrokkenheid bij incidenten, alsmede de ruimtelijke spreiding van rechtsradicale gabbers en incidenten. De aldus vervaardigde cijfers beslaan de periode van 1 januari 2002 tot 1 augustus 2005, het tijdstip waarop wij de inventarisatie moesten sluiten om tot deze rapportage te kunnen komen.

Ook op de nieuwe cijfers valt bij voorbaat het een en ander af te dingen. Omdat wij niet voor alle politieregio's sleutelpersonen hebben kunnen vinden, moeten kanttekeningen worden geplaatst bij de landelijke dekkingsgraad van onze cijfers. Hierdoor kan een geflatteerd beeld ontstaan en zal de situatie in werkelijkheid hier en daar ernstiger kunnen zijn dan uit ons cijfermatig overzicht valt af te leiden.

Daarnaast is het komen en gaan van (diffuse) gabbergroepen een lastig grijpbaar en moeilijk voorspelbaar verschijnsel. De 'houdbaarheid' van een gabbergroep kan jaren duren, maar ook weken. Met andere woorden: op het moment dat een telling wordt afgerond kan de situatie zijn gewijzigd. Tenslotte moet worden aangetekend dat het bij de groepen die door ons geïnventariseerd zijn, gaat om zichtbare, waargenomen groepen. Groepen rechtsradicale gabbers dus, die in *beeld* zijn gekomen bij politie, jongerenwerk, lokale overheden of ADB's. Extreemrechtse gabbergroepen die zich gedeisd hebben gehouden en daardoor, of om een andere reden, niet zijn opgevallen zijn dus buiten de getalsmatige inventarisatie gebleven.

3.1 —

Aantallen extreemrechtse gabbergroepen

In het totaal hebben wij 125 gabbergroepen geteld die op een of andere manier betrokken waren bij rechtsextremistische activiteiten of incidenten. Deze groepen waren zeer verschillend in omvang (van enkele tot tientallen personen). Naast de omvang zijn ook ruimtelijke spreiding en concentratie wisselend. Over het Lonsdalevraagstuk is vaak beweerd dat het om een plattelandsverschijn-

sel zou gaan. Dat is maar ten dele waar. De meest groepen worden weliswaar buiten grotere steden waargenomen, maar het verschijnsel komt ook voor in bijvoorbeeld Rotterdam, Den Haag, Eindhoven, Enschede, Zoetermeer, Hengelo, Haarlem en Venlo. Wellicht kan genoemde opvatting dus beter als volgt worden geherformuleerd: het Lonsdalevraagstuk lijkt zich overwegend in landelijke gebieden voor te doen, maar is tevens waarneembaar in grote steden.

De vraag naar sociaalruimtelijke constellaties van racistische en extreemrechtse groepen en gewelddadigheden is een veel gestelde, zoals de Duitse onderzoeker Heitmeyer laat zien in zijn overzichtsstudie *Right-Wing Extremist Violence*.²⁶ Het overwegend landelijke patroon dat wij hier in Nederland vinden, is ook waargenomen in (onder andere) Noorwegen en Zweden. In Frankrijk daarentegen vallen de voorsteden op als toneel van gewelddadigheden, terwijl in Duitsland wisselende patronen te zien zijn. Hoewel er door de jaren heen veel mogelijke verklaringen zijn geopperd voor bepaalde patronen van ruimtelijke spreiding, is een afdoende verklaring volgens Heitmeyer nog ver te zoeken. Hij wijst erop dat het ene ruimtelijke patroon in korte tijd het andere kan opvolgen. Bij racistische geweldpleging in Duitsland medio jaren negentig, trok aanvankelijk het voormalige Oost-Duitsland als plaats des onheils de aandacht. Toentertijd werd de vraag opgeworpen wat er toch met die landelijke gebieden aan de hand kon zijn. Maar volgens Heitmeyer is dergelijk denken in feite voorgeprogrammeerd omdat het gebied in kwestie nu eenmaal uit overwegend kleinere plaatsen bestaat. In 1996 daarentegen vond meer dan de helft van het totale aantal gewelddadigheden plaats in steden met meer dan 100.000 inwoners in Noordrijn-Westfalen, terwijl het aantal inwoners van deze deelstaat vergelijkbaar is met die in geheel (voormalig) Oost-Duitsland.

Tabel 1

Aantallen waargenomen extreemrechtse gabbergroepen, per politieregio, in de periode van 1 januari 2002 tot 1 augustus 2005

Amsterdam Amstelland	3
Brabant Noord	6
Brabant Zuid-Oost	9
Drenthe	1
Flevoland	6
Friesland	7
Gelderland Midden	2
Gelderland Zuid	3
Gooi- en Vechtstreek	2
Groningen	9
Haaglanden	4
Hollands Midden	6
IJsselland	2
Kennemerland	3
Limburg Noord	10
Limburg Zuid	7
Midden- en West-Brabant	9
Noord- en Oost-Gelderland	3
Noord-Holland Noord	8
Rotterdam-Rijnmond	5
Twente	6
Utrecht	6
Zaanstreek Waterland	4
Zeeland	4
Zuid-Holland Zuid	0

Enkele voorbeelden ter illustratie van de diversiteit. In de Krimpenerwaard was in 2005 sprake van enkele gabbergroepen met een extreemrechtse oriëntatie. Deze groepen bestonden uit tientallen jongeren. Tot incidenten kwam het echter niet of nauwelijks. De overlast die deze jongeren veroorzaakten was vooral te karakteriseren als hanggroepproblematiek: vernielingen, diefstallen, drugsgebruik en -overlast. Daarnaast bleek dat deze jongeren weliswaar racistische en

extreemrechtse ideeën hadden, maar daar niet opzichtig mee te koop liepen of daar activiteiten uit lieten voortvloeien. Voor een deel leek deze passiviteit verband te houden met de aanwezigheid in deze regio van door de gabbers als bedreigend ervaren groepen jongeren van Molukse herkomst.²⁷ In een Gronings dorpje bestond een groep gabbers met de naam ‘Sieg Heil Siddeburen’. Een stoere naam, waarachter bij nadere beschouwing vier jongeren schuil gingen. Voor zover ons bekend hadden zij, behalve deze naam, echter geen hinder, overlast of criminaliteit op hun naam staan. In het noorden van Limburgs was in 2004 een extreemrechtse organisatie actief die zich ‘Verenigd Nederlands Arisch Broederschap’ noemde. Deze organisatie wierf met enig succes jongeren uit de gabberscene. Na verloop van tijd sloten zij zich aan bij de nazistische Nederlandse Volks-Unie (NVU). Enkelens liepen mee in onder andere een demonstratieve optocht van de NVU in Arnhem in mei 2005 en bij een internationale herdenking van Rudolf Hess in Duitsland in 2004.

3.2 —

Incidenten

De incidenten waarbij gabbers betrokken zijn, kunnen van racistische of rechtsradicale aard zijn, maar het kunnen ook gewone voorvallen zijn: voorvallen die géén verband houden met racisme of rechtsradicalisme. Bij deze laatste categorie kan men denken aan bijvoorbeeld drugscriminaliteit, geluidsoverlast, vernieling van een bank in het park of het in brand steken van een afvalcontainer. Dergelijke voorvallen zijn *niet* in onze tellingen betrokken. Bij incidenten hebben wij ons uitsluitend gericht op de racistische of rechtsextremistische voorvallen.

De telling van de hoeveelheid racistische en rechtsextremistische incidenten waar gabbers bij betrokken zijn, heeft plaatsgevonden op basis van dezelfde methodiek als die bij de groepen is toegepast. Wij maken onderscheid tussen niet-gewelddadige en gewelddadige incidenten. De niet-gewelddadige incidenten omvatten bekladdingen, folderacties, demonstraties, beledigingen en ordeverstoringen.

Bij de gewelddadige incidenten wordt de standaardindeling van ons monitorproject aangehouden: doelbekladdingen, bedreigingen, bommeldingen, confrontaties, vernielingen, brandstichtingen, mishandelingen, bomaanslagen, doodslag en moord. De twee laatste typen hebben wij overigens niet in relatie tot het Lonsdalevraagstuk aangetroffen. Een doelbekladding onderscheidt

zich van een gewone bekladding door de ernst: een doelbekladding is een bekladding die op relatief grote schaal plaatsvindt of waarbij een duidelijk doel is gekozen (iemand's huis, een moskee of een synagoge). De meeste overige categorieën spreken voor zichzelf. Een confrontatie vergt toelichting: het gaat om (dreigend) geweld tussen verschillende groepen, waarbij de grens tussen daderschap en slachtofferschap vaak niet goed is te trekken. Is dit laatste wel het geval, dan beschouwen wij het voorval als een mishandeling.

De aantallen incidenten zijn weergegeven in tabel 2 en tabel 3. In het totaal zijn in de onderzochte perioden 206 incidenten met extreemrechtse gabbers geïnventariseerd.

Tabel 2
Niet-gewelddadige incidenten met extreemrechtse gabbers in de periode van 1 januari 2002 tot 1 augustus 2005

Categorie	2002	2003	2004	2005	2002-2005
Bekladding	8	5	8	2	23
Folderactie ²⁸	-	7	5	1	13
Demonstratie ²⁹	3	2	3	-	8
Belediging	1	-	2	1	4
Ordeverstoringen	2	5	3	5	15
Totaal	14	19	21	9	63

Enkele voorbeelden van niet-gewelddadige incidenten.

- De gemeente Schinnen verwijdert een container, die als hangplek dient voor een lokale gabbergroep. Aanleiding is onder andere de bekladding met fascistische tekens, zoals hakenkruisen en het white power-embleem
- Enkele leden van de radicaalrechtse jongerenorganisatie NNJ delen pamfletten uit in Landgraaf om te protesteren tegen het Lonsdaleverbod dat is ingesteld op enkele scholen
- In Sliedrecht delen gabbers pamfletten uit met teksten als 'You are shit, and you know you are', 'asielzoekers rot op naar huis', 'eigen volk eerst' en 'geef Nederland weer terug aan hun eigen volk'

- Bij een demonstratie van de radicaalrechtse Nationale Alliantie in Rotterdam vormen gabbers een substantieel deel van de demonstranten
- In Nijmegen schelden twee gabbers een Turkse ondernemer uit: 'Vieze Turk, oprotten!'
- Een bijeenkomst van gabbers in de Efteling levert tien arrestanten op, wegens het brengen van de Hitlergroet
- Een populaire radio-DJ laat een groep extreemrechtse gabbers van een drive-in show verwijderen, nadat ze zich misdroegen. Zij brachten de Hitlergroet en eisten dat er geen 'negermuziek' gedraaid zou worden, maar uitsluitend hardcore

Tabel 3

Gewelddadige incidenten met extreemrechtse gabbers in de periode van 2002 tot 1 augustus 2005

Categorie	2002	2003	2004	2005	2002-2005
Doelbekladding	-	1	2	2	5
Bedreiging	5	3	5	3	16
Bommelding	-	-	-	-	-
Confrontatie	7	14	19	10	50
Vernieling	4	2	3	7	16
Brandstichting	-	3	10	1	14
Mishandeling	10	9	15	7	41
Bomaanslag	-	-	-	1	1
Totaal	26	32	54	31	143

Enkele voorbeelden van gewelddadige incidenten:

- In Zwanenburg worden auto's en panden van niet-Nederlanders beklad met racistische leuzen
- In Harderwijk ontstaat een vechtpartij tussen gabbers en Turkse jongeren. De gabbers dreigden een moskee in brand te steken
- Een van oorsprong Irakese familie uit Roelofarendsveen wordt gedurende een langere periode bedreigd door radicaalrechtse gabbers. Er worden diverse malen ruiten ingegooid en uiteindelijk wordt een poging gedaan om 's nachts

het huis van de familie in brand te steken, terwijl het gezin thuis was. Voor de goede orde: deze gebeurtenis hebben we gecategoriseerd onder 'brandstichting', terwijl poging tot doodslag hier geen oneigenlijk label zou zijn geweest

- Naar aanleiding van een langdurig conflict om het territorium in een discotheek, wacht een groep gabbers na afloop Marokkaanse jongeren op. Uiteindelijk treffen ze één jongen, die zwaar mishandeld wordt. De gabbers sloegen hem met knuppels, takken en schopten hem. Een van de daders zei na zijn arrestatie verbaasd te zijn dat de jongen het overleefd had. Ook hier geldt dat we dit incident hebben gecategoriseerd als 'confrontatie', terwijl een zwaardere categorie ook goed verdedigbaar zou zijn
- In Muiderberg loopt een confrontatie tussen gabbers en een Marokkaanse jongerengroep dusdanig uit de hand, dat een van de gabbers van zijn vader een geladen pistool meekrijgt en drie jongeren neerschiet
- In Dokkum worden bij het asielzoekerscentrum ramen ingegooid met puin en een straatklinker
- Een groep gabbers gooit een brandbom in een islamitische basisschool in Eindhoven. De bedoeling was eigenlijk om een moskee in brand te steken, maar omdat daar te veel mensen aanwezig zijn, waren de daders te bang voor getuigen en werd de school uitgekozen
- Na de moord op Theo van Gogh krijgt de politie een gedetailleerde tip dat een groep gabbers van plan is een moskee in Venray in brand te steken. Na observatie weet de politie twee gabbers op heterdaad te betrappen
- De politie arresteert een groep gabbers in Schagen nadat deze jongeren drie Marokkanen in het uitgaanscircuit hebben mishandeld
- In Budel-Dorplein spuiten twee gabbers peperspray in het gezicht van een asielzoeker en worden gearresteerd
- Enkele dagen na de moord op Van Gogh wordt een bomaanslag gepleegd op een islamitische basisschool in Eindhoven. Tot op de dag van vandaag is deze aanslag niet opgehelderd. Reden om deze aanslag toch in de statistiek op te nemen, zijn de twee eerdere aanslagen en de tijdens het onderzoek gearresteerde personen. Dezelfde school werd in 2003 in brand gestoken door een groep gabbers, die later gearresteerd en veroordeeld werden. Exact op dezelfde datum, een jaar na de eerste aanslag, werd er opnieuw een poging gedaan de school in brand te steken. Daarvoor werd niemand gearresteerd. Na de bomaanslag in november 2004 ging de politie tot twee maal toe over tot een arrestatie. In beide gevallen was er echter onvoldoende bewijs en moesten

de verdachten weer worden vrijgelaten. De eerste verdachte behoorde tot de gabbers die voor de eerste brandstichting verantwoordelijk waren. De andere verdachte was een bekende van hem. Dit laat onverlet dat achter deze aanslag een geheel andere toedracht schuil kan gaan dan wij nu vermoeden.

In de reeds genoemde overzichtsstudie *Right-Wing Extremist Violence* van Heitmeyer wordt, onder verwijzing naar tal van studies van anderen, een hele scala aan varianten van extreemrechts geweld onderscheiden. In de typologie van Heitmeyer, weergegeven in een kader ³⁰ (zie pagina 35), zouden veel gewelddadigheden van het Lonsdalevraagstuk kunnen worden gerangschikt in voornamelijk de eerste twee typen: *opportunity-dependent violence by youth gangs* en *subcultural violence*. Hierbij denken wij vooral aan de confrontaties. Echter, er zijn ook voorvallen te noemen, zoals aanslagen op moskeeën, die veeleer kunnen worden gerangschikt onder de nogal zwaar klinkende categorie *terrorist violence with a far-right background*.

Onze bevindingen bevestigen de algemene opvatting dat de problematiek met rechtsradicale gabbers zich voornamelijk in de loop van 2004 heeft gemanifesteerd. Vooral na de moord op Theo van Gogh is de hoeveelheid racistische incidenten, waar gabbers bij betrokken waren, toegenomen. Daarnaast ontstond onder invloed van uitgebreide media-aandacht het beeld dat gabbers verantwoordelijk waren voor de overgrote meerderheid van de gewelddadige incidenten na de moord. Dat is voor zover wij hebben kunnen nagaan onjuist. In een annex op de vijfde monitorrapportage kwamen wij tot de conclusie dat in de anderhalve maand na de moord op Van Gogh, extreemrechtse gabbers verantwoordelijk waren voor 15% van de in november geïnventariseerde geweldplegingen. ³¹ In 2005 zagen we de hoeveelheid geweldplegingen door gabbers licht dalen. In 2004 inventariseerden wij 54 incidenten. In de periode van januari tot augustus 2005 waren dat er 31. Geëxtrapoleerd zou dat er op jaarbasis 46 incidenten opleveren, iets minder dus dan in 2004, maar afgaande op de nagenoeg weggeëbde publicitaire aandacht zouden er in de loop van 2005 vrijwel geen incidenten met extreemrechtse gabbers meer zijn voorgekomen.

Een andere opvatting die bevestigd wordt, is dat het vooral gaat om confrontaties en om mishandelingen. Confrontaties kunnen sterk van elkaar verschillen, maar zoals gezegd is de grens tussen daderschap en slachtofferschap vaak niet helder. Het initiatief kan van de kant van gabbers uitgaan, maar ook van allochtone kant. In veel gevallen is er sprake van een serie incidenten, van acties die

reacties uitlokken, of van langer opgebouwde spanningen. Over het algemeen is er over het aandeel van gabbers bij confrontaties veel meer bekend dan over dat van allochtone jongeren, terwijl het aandeel van laatstgenoemde categorie ook van grote betekenis kan zijn. Wat dit betreft is de benaming ‘Lonsdale-vraagstuk’ eenzijdig en misleidend.

In onze inventarisatie zijn ook incidenten opgenomen waarbij gabbers duidelijk slachtoffer waren. In het totaal gaat het hier om acht voorvallen. Daarbij gaat het om incidenten waar extreemrechtse gabbers slachtoffer zijn van anderen, meestal allochtone jongeren, vanwege hun ideeën of vanwege hun eigen activiteiten. Ook komt het voor dat niet-rechtsradicale gabbers door allochtone jongeren op de huid worden gezeten, vanwege hun uiterlijk en hun vermeende racistische opvattingen.

Typologie Heitmeyer: varianten extreemrechts geweld

- *Opportunity-dependent violence by (youth) gangs*

As a rule, the violence is not strategically motivated, but is based on an unfocused hatred of those who are 'different.' It manifests itself as the forcible demonstration of superiority when situations and moods are favorable. (...).

- *Subcultural violence*

This type of violence usually exists within a youth culture environment and is directed against others who have no institutionalized power interests of their own. As a result of its habitual setting, it usually goes further than the situation-dependent practice of violence, and is actively sought. Skinheads belong to this category (...).

- *Organized, party-political right-wing extremist violence*

This form is strategically based on planned action and is political in the narrower sense, so that violence is also used as a means to seek institutionalized power. Its targets include not only those who are 'different' but also the representatives of institutions (politicians, journalists, and trade union members) (...).

- *Religiously oriented right-wing extremist groups*

The mainsprings of this variation are in most cases pure racism and anti-Semitism. It includes groups such as White Aryan Resistance (WAR), a prototype of 'leaderless resistance' (...), an important organizational principle for the formation of small, autonomous cells (...).

- *Ku Klux Klan*

In a category of its own in the United States is the Ku Klux Klan, by far the oldest right-wing extremist organization, which, too, is driven by racism and anti-Semitism and, despite falling membership, is regularly responsible for outbreaks of violence (...).

- *Terrorist violence with a far-right background*

Violence by conspiratorial groups is directed not only against those who are 'different' but also, with varying intensity, against the state. Their intention is to challenge authority through the power of the bomb, without themselves having any ambitions for power. This variant has hitherto appeared only in embryonic form in Europe (...).

- *Right-wing extremist pogroms*

This form of violence is not explicitly group-driven, but is based on accumulated or even deliberately harnessed tensions directed against helpless 'others' by factions acting in a largely unstructured way. Such violence is usually eruptive in nature, because opportunities for 'background elites' to exert any influence are generally limited (...).

Reactiepatronen

Het tweede element van onze vraagstelling is niet gericht op extreemrechtse gabbers en incidenten, maar op diverse reactiepatronen. Hieronder zal achtereenvolgens worden ingegaan op nieuwsmedia, politie, justitie, rechterlijke macht, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), openbaar bestuur en politiek, jongerenwerk, scholen, het antiracismeveld, extreemrechtse organisaties, allochtone jongerengroepen, de hardcorescene, en de firma *Lonsdale*. De keuze van de hier opgesomde responscategorieën vergt toelichting.

Respons van de nieuwsmedia is in meer dan één opzicht van belang. Allereerst als een voorname bron voor uiteenlopende soorten van *beeldvorming* over het Lonsdalevraagstuk. Maar nieuwsmedia vervullen meer rollen dan die van boodschapper. Door de *covering* van de media kan er sprake zijn van zowel *stimulerende* als ook *remmende werkingen*. In de wetenschappelijke literatuur – vooral die over terrorisme – betreft dit het onderscheid gemaakt tussen enerzijds *facilitating* en *inhibiting mechanisms* en anderzijds *reinforcing* en *calming down effects*. Oftewel: enerzijds bevorderende/stimulerende invloeden, zoals imitatie en navolging, en anderzijds belemmerende/remmende invloeden, zoals ontmaskering van de daders en mobilisatie van protest en van tegenmaatregelen.³²

De responscategorieën politie, justitie, rechterlijke macht, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), openbaar bestuur en politiek vervullen allen een rol bij de aanpak van het Lonsdalevraagstuk als probleem door *overheden*, al zijn er verschillen tussen de wijze van betrokkenheid. De AIVD is weliswaar onderdeel van het openbaar bestuur, maar wordt belicht in een aparte categorie. De voornaamste reden hiervoor is de specifieke nota van de AIVD over het Lonsdalevraagstuk.

Een categorie van *niet-overheden* die betrokken is bij het zoeken naar oplossingen voor het Lonsdalevraagstuk wordt gevuld door instellingen die zich bezighouden met de bestrijding van racisme en radicalisme, hier kortweg het antiracismeveld genoemd.

Jongerenwerk, scholen en hardcorescene vormen als het ware het *podium* waarop veel van de problematiek gestalte krijgt. Zij worden met het vraagstuk geconfronteerd, hetgeen leidt tot vragen op het terrein van ordehandhaving en van grenzen stellen. Voorts zijn ook zij betrokken bij de aanpak van de problematiek.

De rol van extreemrechtse organisaties is van belang voor de vragen over de *extreemrechtse politieke dimensie* van het Lonsdalevraagstuk. Het gaat hier onder andere om de vraag in hoeverre extreemrechts gabbers in (formelere) politieke verbanden al dan niet worden gemobiliseerd.

Allochtone jongerengroepen zijn van belang als *doelwit* van extreemrechtse gabbers of als *partij bij interetnische spanningen* of conflicten met gabbers. De firma *Lonsdale* tenslotte is partij tegen wil en dank in het Lonsdalevraagstuk.

4.1 –

Nieuwsmedia

Vanaf ongeveer 2001 is er sprake geweest van een groeiende mediabelangstelling voor het gabbersverschijnsel. Behalve toenemende belangstelling was ook de vorm van berichtgeving aan verandering onderhevig. Aanvankelijk werden de problemen met extreemrechtse gabbers neergezet als een lokaal of regionaal probleem. Met de toename van het aantal incidenten rond extreemrechtse gabbers, veranderde de typering door de media en werd het probleem steeds vaker als een landelijk probleem afgeschilderd.

In Noordwijk bestond rond 1999 een groep gabbers die regelmatig vernielingen aanrichtte aan woningen van asielzoekers en daarnaast ook voor andere overlast zorgde. Uiteindelijk arresteerde de politie enkele tientallen jongeren, die hierbij betrokken waren. Deze incidenten kregen alleen aandacht in de regionale pers. Voor dergelijke incidenten ontstond in de jaren daarna wel vaker landelijke aandacht, maar de publiciteit bleef gericht op de regio en niet op mogelijke gebiedsoverstijgende kanten van het vraagstuk. In de berichtgeving over conflicten tussen gabbers en Marokkanen in Aalsmeer, bijvoorbeeld, werd vooral de vraag gesteld wat er aan de hand zou kunnen zijn in Aalsmeer.³³ Een link naar andere regio's werd niet gelegd.

Toen in de loop van 2003 en 2004 steeds meer incidenten plaatsvonden, werd er wel vaker bericht over een trend die op uiteenlopende plaatsen gesignaleerd werd. Een omslagpunt lijkt de berichtgeving rond kledinggeisen geweest te zijn.

Begin 2003 stelde een aantal scholen de problemen rond Lonsdalekleding aan de orde. In de maanden daarna volgden de incidenten rond deze jongeren elkaar snel op, waarbij vooral Dokkum en de regio Brabant-Zuidoost en Noord-Limburg het nieuws haalden. Eind 2003 werd, voor zover wij weten, voor het eerst de term Lonsdalejongeren³⁴ gebruikt om de groep te typeren, een manier van aanduiden die bij andere berichtgeving al rap navolging kreeg. De aandacht voor extreemrechtse gabbers kreeg na de moord op Van Gogh op 2 november 2004 het karakter van een mediahype. Bij het geweld, dat na de moord op Van Gogh plaatsvond, bleken vaak extreemrechtse jongeren betrokken. Dit trok brede aandacht en zorgde voor veel en zeer diverse media-aandacht.³⁵

Deze brede aandacht zorgde voor een navenant brede impact: het merk Lonsdale kreeg een slechte naam, het label van rechtsextremistisch, en deze slechte naam had ook negatieve gevolgen voor de dragers van Lonsdale. Er zijn diverse voorbeelden van weigeringen (bij discotheken), ontslag en geweldpleging vanwege het dragen van Lonsdale-kleding. Andere stereotypering betrof bijvoorbeeld de locaties waar problemen zich afspeelden (platteland), het opleidingsniveau van Lonsdale dragers (vmbo) en de verklaring voor hun gedrag (geen maatschappelijk perspectief, recente kennismaking met allochtonen).

Door de negatieve publiciteit kon het dragen van Lonsdale problemen opleveren. Gabbers die het merk wel droegen, maar niet gediend waren van de negatieve associaties lieten hun Lonsdalekleren in de kast hangen. Anderzijds waren er ook jongeren die zich aangetrokken voelden tot het opgeroepen beeld en de kledingstijl juist kopieerden.

Een ander publicitair effect dat hier moet worden genoemd is politieke agendering van het Lonsdalevraagstuk. Sommige gemeenten zochten de publiciteit om het vraagstuk op de landelijke politieke agenda te krijgen.

4.2 – Politie

De rol van de politie in het reageren op problemen rond extreemrechtse gabbers is zeer divers en per politieregio verschillend. Wel is er op punten een aantal ontwikkelingen te zien die in meerdere plaatsen waar te nemen was. Zo'n ontwikkeling is het veranderen van actief optreden naar proactief optreden. Was het in veel gevallen gebruik om in actie te komen wanneer er een misdrijf of openbare ordeverstoring plaats had gevonden, inmiddels probeert de

politie in een aantal gevallen van te voren op de hoogte te zijn van de kans op dergelijke gebeurtenissen. Dat dit vooral een kwestie is van prioritering moge duidelijk zijn, er moet immers tijd voor worden vrijgemaakt. Bij korpsen waar een andere inschatting wordt gemaakt en men minder prioriteit geeft aan de overlast van dergelijke jongeren, zien we over het algemeen dat het kennisniveau ook achterblijft.³⁶

Dat deze proactieve instelling niet overal op dezelfde manier invulling krijgt kan aan de hand van enkele voorbeelden worden geïllustreerd. De ene keer wordt gekozen voor het voorkomen van problemen door repressief optreden, de andere keer wordt getracht problemen als het ware in te kapselen.

- Op Koninginnedag in 2004 ontstonden er in Eindhoven problemen rond een groep extreemrechtse gabbers; er waren vechtpartijen tijdens een muziekfestival dat moest worden gestopt, waarna de wanordelijkheden zich verplaatsten naar de binnenstad. In de aanloop naar Koninginnedag in 2005 kreeg de politie informatie dat er opnieuw plannen waren om de openbare orde te verstoren. Proactief optreden leidde tot 17 arrestaties wegens het dragen van extreemrechtse symbolen
- In Zoetermeer waren op bevrijdingsdag 5 mei 2004 relletjes ontstaan tussen politie en extreemrechtse Lonsdalejongeren. Hoewel er binnen het korps Haaglanden expertise is op het gebied van rechtsradicale gabbers, werd deze kennis niet benut. Dit leidde tot de situatie dat de gemeente Zoetermeer, in de veronderstelling dat ze te maken had met de jongeren die voor overlast zorgden, in 2005 een zaal ter beschikking stelde aan een uitgesproken rechtsradicale groep. De jongeren die een jaar eerder voor overlast zorgden, werden echter niet bereikt, waardoor het eigenlijke inkapselen mislukte.³⁷
- In Venray culmineerde een reeks aan incidenten en confrontaties begin april 2005 in een vechtpartij tussen extreemrechtse gabbers en Turkse jongeren. De gabbers hadden zich in Venray verzameld vanwege een hardcorefeest. Na deze vechtpartij ontstond er een hausse aan media- en politieke aandacht waarop de burgemeester een noodverordening instelde. Volgens deze noodverordening werden alle activiteiten in de horeca vergunningplichtig om gemeente en politie meer zicht te geven op risicodragende evenementen in de gemeente.³⁸

Het Lonsdalevraagstuk raakt diverse taken van de politie. In de eerste plaats zijn dat het opsporen van strafbare feiten en het handhaven van de openbare orde. Om deze taken te kunnen vervullen, heeft de politie in sommige regio's een extra activiteit ontplooid, namelijk het systematisch verwerven van inzicht in de achtergronden van extreemrechtse groepen en van individuele leden van deze groepen. Pogingen om een adequate informatiepositie op te bouwen heeft hier en daar geleid tot specialisaties en tot specifiek gerichte onderzoeken. Ook is aan het Lonsdalevraagstuk als actueel probleem aandacht besteed in politieopleidingen.

4.3 —

Justitie en rechterlijke macht

Bij de reacties van justitie en rechterlijke macht gaat het primair om opsporing en vervolging van extreemrechtse gabbers die over de schreef gaan.

Omdat veel communicatie, agitatie en organisatie onder extreemrechtse gabbers plaatsvindt via *internet*, is daar ook een aanzienlijk deel van de wetsovertredingen te vinden. Op populaire internetfora, zoals Holland Hardcore en Stormfront, maar ook op veel openbare MSN-groepen, is verboden discriminatie veelvuldig waar te nemen. Het justitiële optreden daartegen is – zoals in diverse eerdere rapportages van ons monitorproject naar voren is gebracht – buitengewoon beperkt en staat in geen verhouding met de frequentie en ernst van deze strafwaardige uitingen. In de periode van 1999 tot 2005 hebben discriminatoire uitingen op internet tot ongeveer tien veroordelingen geleid. Vervolging wegens discriminatie op internet is dus zo goed als afwezig, een enkele uitzondering daargelaten. Zo is in de regio Zaanstreek-Waterland door een goede samenwerking tussen het Bureau Discriminatiezaken en de politie een aantal gevallen van discriminatie op internet voor de rechter gebracht en dat heeft in alle gevallen tot een veroordeling geleid.³⁹

Inmiddels lijkt de jarenlange verwaarlozing van dit probleem ietwat te kenteren. In antwoord op parlementaire vragen over de Nederlandstalige sectie van het webforum Stormfront heeft de Minister van Justitie geantwoord dat er mogelijk strafbare uitingen zijn gedaan en dat het Openbaar Ministerie hiernaar onderzoek doet.⁴⁰ Verder lijkt het besef van het belang van internet bij radicaliseringsprocessen een breder draagvlak te krijgen. In de in augustus 2005 gepresenteerde nota *Radicalisme en radicalisering* van de Minister van Justitie wordt

deze dreiging onderkend en wordt voorgesteld om meer te investeren in het bestrijden van haatzaaiende boodschappen op internet.⁴¹ Daarbij wordt onder andere gewag gemaakt van een *notice and takedown*-systeem dat bedoeld is om websites met een dergelijke inhoud uit de lucht te halen.

Tot zover internet. In andere zaken, waar extreemrechtse gabbers commune delicten (geweldpleging, brandstichting, vernieling) plegen met een racistische achtergrond, wordt het commune delict vervolgd. Volgens de *Aanwijzing Discriminatie* van het College van procureurs-generaal moeten deze delicten geregistreerd worden door politie en Openbaar Ministerie, waarna de discriminerende achtergrond moet worden meegenomen in de strafeis, door deze met 25% te verhogen. In de periode na de moord op Theo van Gogh vond een reeks van aanslagen op moskeeën en andere islamitische gebouwen plaats. Een aantal van deze aanslagen werd opgelost en voor de rechter gebracht. Opvallend is dat in die strafzaken, in overeenkomende gevallen, verschillende strafmaten werden opgelegd. Bij de vervolging van vier verdachten van het voorbereiden van brandstichting (de verdachten werden gearresteerd voordat ze tot hun actie konden overgaan) dreigde het Openbaar Ministerie zelfs anti-terroriswetgeving in te zetten⁴², maar zover kwam het uiteindelijk niet. In enkele van deze strafzaken kwam de vraag of het hier extreemrechts gemotiveerd geweld betrof wel aan de orde. Maar een zichtbare uitwerking op de strafmaat was er niet.

4.4 —

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

In zijn *Jaarverslag 2004* stelt de AIVD dat Lonsdalejongeren ongeorganiseerd zijn en geen ideologie hebben. Volgens de dienst ligt de belangrijkste dreiging in het uiterlijk: uniforme klederdracht en extreemrechtse symboliek. Verder noemt de AIVD de jongeren een interessante rekruteringsgrond voor extreemrechtse organisaties.⁴³

In de tweede voortgangsrapportage terrorismebestrijding van juni 2005 kwam de AIVD met een aanvulling: radicaliseringsprocessen binnen moslimgemeenschappen worden ook gevoed door de racistische houding en gewelddaden van rechtsradicale jongeren.⁴⁴

In april 2005 berichtte de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer dat aan het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) en de AIVD gevraagd was incidenten rond extreemrechtse gabbers te inventariseren.⁴⁵

In juli 2005 bracht de AIVD een nota over Lonsdalejongeren naar buiten die veel publicitaire aandacht trok.⁴⁶ In dit stuk, dat primair bedoeld is voor gemeentebestuurders, benadrukt de dienst het ongeorganiseerde en niet-ideologische karakter van de jongeren. Problemen worden volgens de dienst vooral veroorzaakt door het provocerende uiterlijk. Eerder in ons rapport zijn wij uitvoerig ingegaan op de sterk beperkende definities die de dienst hanteert om *racisme* en *rechtsextremisme* aan te duiden (zie hoofdstuk 2: Drie benaderingen).

Volgens de AIVD zou slechts vijf procent van deze jongeren te betitelen zijn als 'harde kern'. Waarop de AIVD dit percentage baseert en om hoeveel jongeren dit gaat, blijft onduidelijk. Wel is er, zo meent de AIVD xenofobie, nationalisme en frustraties ten aanzien van de multiculturele samenleving onder het grootste deel van de Lonsdalejongeren, wat regelmatig leidt tot gewelddadige confrontaties met allochtone jongeren en tot geweld tegen islamitische gebouwen. De AIVD meent dat er amper sprake is van rekrutering door extreemrechtse organisaties, omdat deze jongeren als onbetrouwbaar of onbruikbaar gezien worden.

4.5 —

Openbaar bestuur en politiek

De samenhang tussen het vóórkomen van problemen met rechtsradicale gabbers en (al dan niet) handelend optreden van openbaar bestuur en (gemeentelijke) politiek is een tamelijk complexe. Hieronder zullen wij diverse varianten schematisch weergegeven. Reacties van openbaar bestuur en (gemeentelijke) politiek lijken samen te hangen met uiteenlopende vragen en beoordelingen. Allereerst, gegeven dat er problemen met extreemrechtse gabbers zijn, is het de vraag in hoeverre die problemen al dan niet worden onderkend. Zo kan de politie een reeks van problemen afwikkelen, zoals in gemeente A, op de gewone manier, dus zonder dat dit leidde tot bewustwording bij het openbaar bestuur dat er iets bijzonders aan de hand is. In gemeente B daarentegen is overlast van extreemrechtse gabbers wel aanleiding om een 'bijzonder' probleem te onderkennen. De inhoudelijke beoordeling van dit probleem is in gemeente C echter een andere dan in gemeente D. In gemeente C namelijk, wordt het politieke gehalte van het probleem hoog ingeschat – 'neonazi's' – terwijl gemeente D vooral een risico ziet op het vlak van jeugdcriminaliteit en ordehandhaving. Het openbaar bestuur in gemeente E ziet bovendien een dreiging van interetnische

polarisatie. In de gemeente B, C, D, E worden echter verschillende beoordelingen gemaakt van de prioriteit die aan de aanpak van het probleem moet worden gegeven. Gemeente F maakt een beoordelingsfout: men ziet de groep als slechts een bron van ordeverstoring, terwijl het rechtsextremistische gehalte van de groep hoog is. In andere gemeenten vindt juist het omgekeerde plaats en wordt het politieke gehalte weer te hoog geschat.

Kortom, een diversiteit aan definities van de situatie: al dan niet onderkenning, vervolgens uiteenlopende inhoudelijke inschattingen en prioriteitstellingen die variëren van laag tot hoog. Soortgelijke diversiteit – onderkenning, inschatting, prioritering – is ook waar te nemen op het nationale niveau.

In het vragenuur van de Tweede Kamer op 5 april 2005 kwam de problematiek van extreemrechtse gabbers aan de orde.⁴⁷ De ministers Donner (Justitie) en Verdonk (Vreemdelingenzaken en Integratie) onderkenden dat er problemen waren. Donner sprak zelfs van een zorgwekkend patroon; de AIVD en het KLPD waren gevraagd de problemen in kaart te brengen.

In de nota waar de AIVD in juli 2005 mee kwam, werd het ‘zorgwekkende patroon’ gerelativeerd. Deze nota werd evenwel naar de Tweede Kamer gezonden met een begeleidende brief van de – voor de AIVD verantwoordelijke – Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Remkes. In deze brief was de toonzetting weer meer in de lijn van Donners ‘zorgwekkende patroon’.⁴⁸

De conclusies uit de AIVD-nota geven aan dat hoewel niet politiek gemotiveerd, het hier om een serieuze problematiek gaat. Ik vind het dan ook van groot belang dat het lokale bestuur hier aandacht aan besteedt. Voor het lokale bestuur is het van belang om de situatie waarin een gebeurtenis zich voordoet, zorgvuldig te duiden, zodat er een gedegen aanpak van de onderliggende oorzaken van de conflicten kan worden ontwikkeld. De aanpak eenzijdig focussen op één bepaald incident wekt weerstand op en kan spanningen zelfs verergeren. Een brede benadering die maatregelen van politie en justitie combineert met een integrale sociaal-maatschappelijke aanpak is daarom nodig. Vooral vanuit het jeugdbeleid en het belang van handhaving van de openbare orde en veiligheid liggen belangrijke uitdagingen.

In augustus presenteerde de Minister van Justitie de nota *Radicalisme en radicalisering*.⁴⁹ Op hetzelfde moment presenteerde de Minister van Vreemdelingenzaken en Integratie de nota *Weerbaarheid en Integratiebeleid*.⁵⁰ Hoewel in

beide nota's aandacht wordt besteed aan het Lonsdalevraagstuk, kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat er ook hier sprake is van verschillende beoordelingen. Het probleem krijgt meer gewicht in de nota van de Minister van Justitie (Donner) dan in die van de Minister van Vreemdelingenzaken en Integratie (Verdonk). In de nota van Justitie worden de problemen en gevaren van radicalisering van extreemrechtse jongeren onder woorden gebracht. Dat leidt in deze nota tot de conclusie dat het rechtsradicalisme zich op een dusdanige (gewelddadige) wijze manifesteert die ingrijpen nodig en rechtvaardig maakt. Lokale overheden zouden daarbij het initiatief moeten nemen, omdat zij dicht bij de problemen staan.

In de nota van Vreemdelingenzaken en Integratie wordt echter maar marginaal aandacht besteed aan rechtsradicale jongeren. In de lijst met 34 actiepunten is er niet een gericht op deze groep. Nagenoeg alle aandacht gaat uit naar moslimradicalen. Als rechtvaardiging hiervoor wordt aangevoerd dat de AIVD de afgelopen jaren vooral gerapporteerd heeft over de gevaren van radicaliserende moslims.

4.6 —

Jongerenwerk

Het jongerenwerk is met regelmaat geconfronteerd met extreemrechtse gabbers. Hier zien wij twee soorten reacties. Enerzijds wordt in het jongerenwerk vaak gewerkt met huisregels waarbinnen racisme niet wordt getolereerd. Wanneer deze huisregels ten aanzien van extreemrechts gabbers zouden worden gehandhaafd, zullen die in de praktijk ertoe leiden dat een flink aantal gabbers de toegang wordt geweigerd (dan wel wordt verwijderd). Anderzijds meent men dat het jongerenwerk een taak heeft bij het opvangen van gabbers. In de praktijk levert dit vaak een dilemma op waarbij niet zelden getracht wordt pragmatische oplossingen te vinden, zoals wel binnenlaten en hardcoreavonden programmeren, maar tevens grenzen stellen en uitwassen bestrijden.

Vermeldenswaard is voorts dat zich een generatieverschil lijkt te manifesteren tussen de verschillende betrokkenen in het jongerenwerk. Een nieuwe, jonge generatie jongerenwerkers ziet het bestrijden van racisme en rechtsextremisme minder als prioriteit dan de oudere generaties.

Een ander dilemma dat in het jongerenwerk ervaren wordt, is de samenwerking met de politie. Er wordt wel samengewerkt om overlast te beperken en versto-

ring van de openbare orde te beperken. Maar kennis over criminaliteit van bezoekers doorgeven aan de politie is een ingewikkeld thema. De vertrouwensrol komt dan namelijk in het geding.

4.7 —

Scholen

De reacties van scholen op problemen met extreemrechtse gabbers zijn zeer divers geweest. Maar wat er op veel scholen speelt is slechts in beperkte mate bekend omdat de problemen vaak binnenshuis worden gehouden. Dit is een niet onbekend verschijnsel in het onderwijs, waarop problemen met extreemrechtse gabbers kennelijk geen uitzondering vormen.

De meest in het oog springende reactie is het zogenaamde Lonsdaleverbod. Verschillende scholen hebben de afgelopen jaren kledingvoorschriften ingesteld voor hun leerlingen. Een van de eersten die hiertoe overging was het Eijkhangencollege in Landgraaf. In februari 2003 stelde de school een kledingverbod in voor de met extreemrechts geassocieerde merken Lonsdale, Perry en Hooligan Streetwear. Enige tijd later werd dit verbod beter juridisch onderbouwd door het leerlingstatuut te wijzigen. Daarin staat nu dat:

de school het gedrag van en/of bepaalde kleding, schoeisel, hoofddekseis, sieraden of onderscheiden tekens door leerlingen kan verbieden. De schoolleiding is daartoe bevoegd, wanneer gedragingen of het dragen van één of meer attributen als discriminerend of bedreigend wordt ervaren door anderen, dan wel een bedreigende uitwerking hebben omdat ze worden gebruikt om bepaalde agressieve groepsopvattingen uit te dragen.⁵¹

Dergelijke kledinggeisen werden ook op diverse andere scholen geïntroduceerd. Een van die scholen was het Thamencollege in Uithoorn. Na een vechtpartij tussen extreemrechtse gabbers en allochtone jongeren werd van een aantal gabbers geëist dat ze een convenant ondertekende. In dat convenant beloofden ze geen kleding meer te dragen die met extreemrechts wordt geassocieerd en zich te onthouden van extreemrechtse uitspraken. Eén van de jongeren weigerde dat, werd vervolgens geschorst en stapte naar de rechter. In kort geding bepaalde de rechtbank op formele gronden dat de jongen weer moest worden toegelaten. De rechter stelde echter dat kledinggeisen door scholen wel geoor-

loofd zijn, maar dat de gekozen vorm niet toelaatbaar is. De school mocht geen kledingvoorschrift opleggen aan een selecte groep die daar voor in aanmerking kwam, maar had een algemeen, voor iedereen geldend, kledingvoorschrift moeten uitvaardigen.⁵²

Naar aanleiding van deze discussie en de tegelijkertijd gevoerde discussie over het al of niet mogen weigeren van hoofddoekjes en andere gezichtssluiers, stelde de Minister van Onderwijs, Van der Hoeven, medio 2003 een Kledingleidraad op.⁵³ Hierin wordt gesteld dat het scholen in principe vrij staat om kledingvoorschriften op te stellen, mits aan een aantal formele vereisten wordt voldaan, de voorschriften niet discriminerend zijn en de vrijheid van meningsuiting niet wordt tegengaan. Over kleding die geassocieerd wordt met rechtsextremisme staat daarin te lezen:

Het verbieden van zulke kleding kan de in de Grondwet gewaarborgde vrijheid van meningsuiting aantasten. Een school mag daarom dergelijke kleding niet verbieden vanwege de inhoud van zulke ideeën. Bepalingen aan zulke kleding stellen mag wel om andere redenen, bijvoorbeeld als het nodig is om wanordelijkheden te voorkomen.

Over de zin en onzin van kledingverboden is veel gediscussieerd. In de praktijk blijkt vaak dat de ene *dresscode* net zo makkelijk voor de andere wordt ingeruild. Toen in de jaren negentig op een aantal scholen het dragen van een Nederlands vlaggetje op een *bomberjack* werd verboden, doken er allerhande creatieve oplossingen op: drie penneknopen in de kleuren rood, wit en blauw aan de mouw bevestigd, vlaggetjes met stadswapens, rood-wit-blauw ingevlochten haren etc. Veel verschil lijkt een dergelijk verbod dus in de praktijk niet uit te maken. Desondanks melden scholen waar kledingrichtlijnen zijn ingesteld vaak dat de problemen en onderlinge agressie afnemen. Een van de scholen bracht verder naar voren dat een positief punt van het verbod was, dat ouders op de hoogte raakten van de betekenis van kleding en kledingcodes. Niet alle scholen zoeken hun heil in het verbieden van kleding. Het Graaf Huyn College in Geleen organiseerde bijvoorbeeld een Lagerhuisdebat tussen twee conflicterende groepen om die meer tot elkaar te brengen. Het debat was een gezamenlijk initiatief van de schoolleiding, de Geleense politie, Partners in Welzijn en bureau Halt.

4.8 —

Het antiracismeveld

Organisaties die zich bezighouden met de bestrijding van discriminatie, racisme en rechtsextremisme ontplooiden diverse initiatieven. Een van de meest in het oog springende is de krant *Lonsdalenews*, een initiatief van de Antifascistische Aktie (AFA). De krant en website⁵⁴ richten zich op personen uit de gabberscene en geven voorlichting over achtergronden van het merk Lonsdale en gabbermuziek. De krant wordt gratis verspreid.

Een aantal ADB's heeft initiatieven ontplooid in reactie op activiteiten van extreemrechtse gabbers. Deze initiatieven lopen erg uiteen. Er worden bijvoorbeeld voorlichtingsbijeenkomsten gegeven aan jongerenwerkers en contactambtenaren, debatten georganiseerd, meegewerkt aan deskundigheidsbevordering van politie en educatieve programma's opgezet. Voorts is, zoals eerder werd vermeld, door toedoen van een ADB strafrechtelijke vervolging geïnitieerd.

Het Landelijk Bureau ter bestrijding van Rassendiscriminatie (LBR) organiseerde enkele themabijeenkomsten, waar de gabberproblematiek aan de orde kwam. Verder faciliteerde en publiceerde het bureau een doctoraalscriptie en startte in het najaar van 2005 een educatieve internetpagina over het onderwerp.⁵⁵

Forum, instituut voor Multiculturele ontwikkeling, coördineert een viertal interventieteams. Deze teams kunnen gevraagd en ongevraagd advies geven wanneer een gemeente problemen ondervindt die samenhangen met de multiculturele samenleving. Een van de teams specialiseert zich in interetnische spanningen en richt zich daarbij onder andere op spanningen tussen gabbers en allochtone jongeren.⁵⁶

4.9 —

Extreemrechtse organisaties

De extreemrechtse gabbers en extreemrechtse organisaties spreken tot elkaars verbeelding. Voor extreemrechtse organisaties ligt er een groot potentieel aan nieuwe aanhangers en leden in het verschiets. Voor extreemrechtse gabbers de mogelijkheid in contact te komen met gelijkgestemden, deel te nemen aan po-

litieke activiteiten en spanning te vinden. De praktijk blijkt echter weerbarstiger te zijn en komt neer op een afwisselend aantrekken en afstoten.

Vanuit de extreemrechtse organisaties is er sprake van een bewustzijn dat de extreemrechtse gabbers een grote groep vormen die in veel opzichten een welkome aanvulling kan betekenen op de bestaande achterban: als leden, activisten en stemmers, maar ook als consumenten of bijvoorbeeld organisatoren en partij kader. Er worden vanuit de diverse extreemrechtse organisaties pogingen gedaan om de extreemrechtse jongeren te interesseren en te werven.

De Nationale Alliantie (NA) blijkt binnen kringen van extreemrechtse gabbers op sympathie te kunnen rekenen, door de radicale en non-conformistische boodschap en het activistische karakter van de partij. Bij diverse kleine demonstraties van de Nationale Alliantie bleek een substantieel deel van de aanwezigen uit gabbers te bestaan.⁵⁷ Ook zijn op het internetforum Holland Hardcore verschillende partijleden actief en worden berichten en oproepen van die partij geplaatst.

De met de NA rivaliserende Nederlandse Volks Unie (NVU) is eveneens geïnteresseerd in de mogelijkheden van werving van deze jongeren. Ze wist een groep extreemrechtse gabbers lid te maken van de partij.⁵⁸

De NA en de NVU zijn er dus wel in geïnteresseerd om deze jongeren te incorporeren. Tegelijkertijd doen deze partijen geen moeite om gabbers, die niet bereid zijn lid van deze partijen te worden, politiek te organiseren.

Andere organisaties passen een andere strategie toe en proberen de gabberscene te infiltreren en van binnenuit te politiseren en te organiseren. Een voorbeeld daarvan is Voorpost Nederland. Deze Vlaams-Nederlandse actiegroep bestaat al dertig jaar, maar is in Nederland nooit echt van de grond gekomen. In 2004 nam een nieuwe generatie de leiding van Voorpost over en deze begon zich nadrukkelijk op de gabberscene te richten. In de regio Haaglanden, waar een actieve kern van Voorpost zit, werd een groep extreemrechtse gabbers onder de hoede genomen. Die bleek bereid om voor de organisatie propaganda te verspreiden en mee naar acties te gaan. Naar de gemeente Zoetermeer presenteerden Voorpostleden zich als vertegenwoordigers van de gabbergroep. Op de website van Holland Hardcore verscheen in februari 2005 een bewegend Voorpostlogo bovenaan elke pagina van deze website.⁵⁹

Ondanks deze activiteiten en de verschillende vormen van benadering lijken extreemrechtse organisaties getalsmatig weinig succes te hebben in hun wervings-

pogingen. Het ledental van rechtsradicale partijen is de afgelopen jaren niet spectaculair toegenomen.⁶⁰ Verder is de zichtbare aanwezigheid van extreemrechtse gabbers bij deze organisaties beperkt tot enkele tientallen jongeren.

Een ander extreemrechts initiatief dat zich niet zozeer op deze jongeren richt om ze lid te maken, maar meer bestaat uit commerciële motieven, is het post-orderbedrijf Fenris. Dit bedrijfje verkoopt een ruim assortiment aan extreemrechtse parafernalia (T-shirts, kettingen, muismatten). Het richt zich met een deel van haar assortiment nadrukkelijk op de extreemrechtse gabberscene.

Naast de aantrekkende werking van extreemrechtse organisaties is ook de afstotende werking goed zichtbaar. Extreemrechtse organisaties zien gabbers, behalve als potentiële doelgroep, ook als een risicofactor. Gabbers zouden door hun drugsgebruik en gewelddadig optreden, oncontroleerbaar zijn. Dat kan partijen, waar deze jongeren zich mee associëren, zowel strafrechtelijk als publicitair in de problemen brengen. Tussendoor speelt nog een probleem met skinheads. Skinheads vormen traditioneel een deel van de radicale achterban van extreemrechtse partijen. Ondanks de uiterlijke overeenkomsten zien skinheads gabbers als na-apers en drugsgebruikers en moeten niets van de gabberssubcultuur hebben. Dat leidt regelmatig tot wrijvingen, wat het afstotende effect versterkt.

4.10 —

Allochtone jongeren

In reactie op extreemrechtse gabbers is er in toenemende mate sprake van reacties door allochtone jongeren.⁶¹ Er is door allochtone jongeren bij conflicten met gabbers op diverse manieren gereageerd, maar in het kader van ons onderzoek hebben we voornamelijk gekeken naar gewelddadige reacties. Een opmerkelijke reactie vond begin april plaats in Venray: een groep extreemrechtse gabbers gooide voorwerpen naar een Turkse moskee. Daarop mobiliseerde een groep Turkse jongeren zich en viel de extreemrechtse gabbers aan.⁶²

Een ander voorbeeld speelde in Rotterdam. Een autochtone Rotterdammer werd op school door een groep extreemrechtse gabbers mishandeld omdat hij te veel met allochtonen omging. De vader van die jongen nam vervolgens het recht in eigen hand, stapte met enkele vrienden de school binnen en mishan-

delde een aantal extreemrechtse gabbers.⁶³

Reacties van allochtone jongerengroepen hoeven niet direct terug te grijpen op een actie, maar kunnen ook een reactie zijn op veronderstelde extreemrechtse ideeën op basis van uiterlijke kenmerken. Eind 2004 werd in de Tilburgse binnenstad een jongen mishandeld om zijn Lonsdaletrui. De daders eisten dat hij zijn trui uitdeed en afgaf en sloegen en schopten het slachtoffer. Het is voorspelbaar dat het stigma Lonsdalejongeren niet heeft bijgedragen aan een meer neutrale houding tegenover dit kledingmerk. Het is dus te verwachten dat er de laatste tijd meer van dergelijke incidenten hebben plaatsgevonden.

Vaker komen incidenten voor waarbij niet duidelijk is te achterhalen wat de actie en de reactie precies waren. Bij confrontaties tussen extreemrechtse gabbers en allochtone jongeren is de oorzaak vaak onduidelijk. Dergelijke vechtpartijen zijn vaak uit de hand gelopen ruzies die over heel andere dingen gaan dan de uiteindelijke vechtpartij doet vermoeden.

Ook in het kader van terrorismebestrijding wordt op dit ‘contra’-effect gewezen. In de Tweede voortgangsrapportage terrorismebestrijding schrijft de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb):

Radicaliseringsprocessen binnen moslimgemeenschappen worden ook gevoed door de xenofobe soms racistische houding en gewelddaden van rechtsdenkende jongeren. Het vormt een niet te onderschatten belasting voor de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen in Nederland, omdat er een polariserende werking langs etnische lijnen van uitgaat en het onderlinge vijanddenken wordt aangewakkerd. Ook gematigde moslims zouden zich in toenemende mate op hun identiteit kunnen bezinnen en deze in religieuze termen kunnen definiëren. Radicale islamisten zouden extreemrechtse uitingen of activiteiten in strategische zin als rechtvaardiging voor islamistische uitingen of activiteiten kunnen aanvoeren.⁶⁴

In een *Multiculturele Jongerenbarometer 2005* stelde *Generation Now!* aan 500 jongeren vragen over de dreiging van extremisme.⁶⁵ Van alle jongeren zou 53% het toenemende extremisme in Nederland bedreigend vinden. Bijna 70% van de *autochtone* jongeren zegt vooral islamistisch extremisme bedreigend te vinden. Ruim 50% van de *allochtone* jongeren meent dat vooral rechtsextremisme en racisme bedreigend zijn.

Die reacties van allochtone jongeren zijn, voor zover wij kunnen overzien, qua

ernst en omvang niet van dien aard dat ze te vergelijken zijn met de acties van extreemrechtse gabbers, maar wel duidelijk zichtbaar. Voorts valt op dat over het aandeel van allochtone jongerengroepen bij internetnische spanningen vaak minder informatie beschikbaar is dan over de rol van autochtone jongeren.

4.11 —

Hardcorescene

Behalve de buitenwereld heeft de gabberscene in de loop der jaren natuurlijk zelf ook gereageerd op het rechtsextremisme in eigen kring. De afgelopen jaren kwam die reactie in belangrijke mate van de organisatoren van feesten. De grote hardcorefeesten trekken duizenden bezoekers, maar zijn het afgelopen decennium in een steeds negatiever daglicht komen te staan. Dat had vooral te maken met de vele drugs en een aantal dodelijke slachtoffers daarvan. Daarnaast waren het geweld, agressie en racisme beeldbepalend. De afgelopen jaren is daar steeds strenger tegen opgetreden en is het een standaardmaatregel geworden om kleding-eisen te stellen aan bezoekers van deze grote feesten. Zo worden (veronderstelde) extreemrechtse symbolen en codes actief geweerd. Draggers van deze symbolen kunnen bij de ingang de betreffende kledingstukken afstaan, anders worden ze geweigerd. Dergelijke eisen zijn zeer verschillend en kunnen betrekking hebben op bekende extreemrechtse symbolen (Keltisch kruis, hakenkruis), maar ook op zaken als witte veters, rood-wit-blauwe attributen en bijvoorbeeld omgeslagen broekspijpen (die geassocieerd worden met de kledingstijl van skinheads).⁶⁶ Vanuit de hoek van feestgangers en muzikanten is het lange tijd vrij stil geweest. Recent is dat veranderd onder invloed van de golf aan negatieve publiciteit na de moord op Theo van Gogh. Gabbers als aanschichters van racistisch geweld kregen brede media-aandacht en veel mensen uit deze scene waren daar niet van gediend. Een initiatief dat daar direct een gevolg van was, is *United Hardcore Against Racism & Hate* van een feestorganisatie. Dit initiatief organiseerde een groot feest in juni 2005 en bracht enkele nummers uit.

4.12 —

Het bedrijf Lonsdale

Als er één organisatie is die erg veel last heeft gehad van het negatieve imago van extreemrechtse gabbers, dan is het wel de firma die het kledingmerk Lonsdale op de Nederlandse markt brengt. Gabbers dragen sinds enkele jaren erg veel kleding van dit merk en werden er in toenemende mate mee geassocieerd. Zozeer zelfs dat voor extreemrechtse gabbers de term 'Lonsdalejongeren' brede ingang vond. In de maanden na de moord op Theo van Gogh daalde de omzet van Lonsdale in Nederland met 50%. Volgens de importeur zou het zelfs kunnen dat er, door het slechte imago, na 2006 geen Lonsdale meer verkocht zal worden in Nederland.⁶⁷

Om dit negatieve imago ongedaan te maken nam de importeur diverse initiatieven. Er werd een campagne *Lonsdale Loves all Colours* geïnitieerd. Deze campagne lijkt voorlopig mislukt, omdat deze t-shirts nauwelijks verkopen en er ook geen sprake is van zichtbare verandering van het imago. Verder werden er diverse antiracistische initiatieven ondersteund. Als laatste werd de campagne *Tough* gelanceerd, om het merk weer met zijn boksverleden te associëren. Of dat zal helpen is voorlopig de vraag. In een vergelijkbare situatie is de Belgische importeur gestopt met distributie van het merk.⁶⁸

Deradicalisering: impressies uit andere landen

Zoals uit het vorige hoofdstuk valt af te leiden wordt van diverse zijden getracht aan de problematiek van extreemrechtse jongerengroepen het hoofd te bieden. In Nederland is door de tot dusverre relatieve kleinschaligheid van de problematiek weinig ervaring opgedaan met specifiek beleid dat op extreemrechtse jongeren gericht is. Omdat men kan leren van elders opgedane ervaringen, zal in aansluiting op de beschrijving van de reactiepatronen in Nederland een korte schets worden geboden van zogenoemde exit-initiatieven in Noorwegen, Zweden en Duitsland. Deze initiatieven hebben als gemeenschappelijk doel om rechtsextremisten te assisteren bij het verlaten van het extremistische circuit, maar werken op verschillende manieren.

5.1

Lessen uit elders opgedane ervaringen

Momenteel – najaar 2005 – zijn er tal van beleidsvoornemens om te komen tot een adequate aanpak van radicaliseringsprocessen. Als vervolg op de nota *Radicalisme en radicalisering*⁶⁹ stuurde de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) op 29 september 2005 een vervolgnota naar de Tweede Kamer: *De lokale en justitiële aanpak van radicalisme en radicalisering*.⁷⁰ In beide nota's wordt gesteld dat de aanpak van de overheid gericht is op drie vormen van radicalisme die vandaag de dag in Nederland van belang worden geacht:

- islamistisch radicalisme
- rechtsradicalisme
- dierenrechtenactivisme

Hoewel op papier sprake is van een integrale aanpak van de diverse radicalismen, gaat de hoofdaandacht uit naar de eerste categorie, het islamistisch radicalisme. Van een integrale aanpak is in feite nog geen sprake, waarbij overigens wordt aangesloten bij de bestaande praktijk, waarin de bestrijding van de opgesomde radicalismen grotendeels in afzonderlijke circuits plaatsvindt. Het zijn zogezegd werelden apart.

Zo wordt in de nota van de NCTb gewezen – ons inziens terecht – op de mogelijkheid lessen te trekken uit ervaringen die in het buitenland zijn opgedaan. In *De lokale en justitiële aanpak van radicalisme en radicalisering* valt te lezen:

Voortbouwend op de ervaringen die zijn opgedaan met de bestrijding van het terrorisme in Noord-Ierland worden daar personen met radicale denkbeelden, die echter geweld afwijzen, zowel door de politie als door het Home Office erkend als waardevolle gespreks- en samenwerkingspartner. Onderzocht wordt in hoeverre het Britse voorbeeld voor de Nederlandse situatie bruikbare aanknopingspunten biedt.

Hier is nog een lange weg te gaan, want er zijn immers veel meer voorbeelden te noemen van relevante terreinen. Er zijn tal van studies verricht waaruit belangrijke lessen zijn te trekken, zoals die naar het losweken van personen uit linksextremistische terroristische groepen (in Duitsland en Italië), en uit criminele gangs.⁷¹ Ook is er veel onderzoek gedaan naar *exit* uit radicale, religieuze bewegingen.⁷² Minder talrijk zijn die naar rechtsradicale omgevingen. Het toetreden tot extreemrechtse groeperingen is vele malen onderwerp van studie geweest, maar over het verlaten van rechtsradicale milieus is veel minder bekend, de egodocumenten daargelaten.⁷³

5.2 –

Bevindingen van Bjørgo

Een belangrijke uitzondering op regel van deze schaarsheid is het werk van de Noorse antropoloog Tore Bjørgo, die onderzoek deed naar *entry* en *exit* van jongeren in Noorse, Zweedse en Deense extreemrechtse formaties.⁷⁴ Zijn bevindingen zijn gebaseerd op meer dan zeventig interviews (afgenomen in de periode van 1988 tot 1996). De hoofdlijnen van Bjørgo's betoog zullen hieronder beknopt worden weergegeven.

Jongeren die toetreden tot extreemrechtse groepen hadden voordien vaak een vage xenofobe oriëntatie, maar geen uitgesproken racistische opvattingen. Latente racistische opvattingen werden echter manifester en sterker naarmate de jongeren meer in de groep werden opgenomen. De racistische opvattingen kunnen het gevolg zijn van algemene beeldvorming (over asielzoekers als 'profiteurs' of meer in het algemeen over criminaliteit van migranten), maar ook van eigen onaangename ervaringen met allochtonen, zoals gewelddadige confrontaties. Zo krijgt de groep een belangrijke functie in de sfeer van voorzorg en bescherming. Een aantal van de door Bjørgo onderzochte jongeren hadden voordien geen aansluiting kunnen vinden bij gewone vriendengroepen. De racistische groep diende in die gevallen als een substituut voor een normale vriendenkring. Anderen traden toe om een problematische thuissituatie te ontvluchten, of louter uit behoefte aan spanning en sensatie. Door (gewelddadige) acties vanuit de groep, bijvoorbeeld in de vorm van confrontaties met de politie, met allochtone jongeren of met antiracisten, werd in deze behoefte voorzien. Via deze acties werd verder vaak getracht de eigen positie in de groep te versterken of een hogere positie in de groepsrangorde te verwerven. Sommige jongeren die in een racistische groep terecht kwamen en aan dergelijke acties deelnamen, ontdekten voorts dat dit als uiting van protest tegen hun ouders uitermate effectief bleek te zijn.

Bij een langer verblijf in de groep raakten jongeren daar ook meer in geworteld. Zij voelden zich op de groep aangewezen vanwege hun behoefte aan vriendschap, aan een bepaalde identiteit en aan veiligheid. Dit laatste betrof vooral beschutting tegen allochtone vijanden en tegen politieke tegenstanders. Bij een langer verblijf neemt de kans toe dat jongeren bij gewelddadige confrontaties met anderen betrokken raken. Dit kunnen internetnische confrontaties zijn, schermutselingen met andersdenkende jongeren of met de politie. Zowel 'succesvolle' confrontaties, zoals een overwinning op tegenstanders, publicitaire aandacht, als ook nederlagen (zoals arrestaties) kunnen de samenhang van de groep versterken en daardoor een belemmering vormen voor het verlaten van de groep. Door betrokkenheid bij harde acties en politiecontacten wordt het steeds moeilijker om (harmonieuze) betrekkingen met de buitenwereld te onderhouden. Vaak worden deze betrekkingen zelfs geheel verbroken, hetzij door de betrokkene zelf, dan wel door de buitenwereld. Anders gezegd: de brug kan dus van beide zijden worden verbrand. Hoe langer in de groep des te negatiever het stigma en des te moeilijker het uittreden. En omgekeerd: hoe korter het

verblijf des te groter de kansen om het extreemrechtse milieu weer te verlaten. Dit geldt in het bijzonder voor hen die ook publiekelijk als rechtsradicaal bekend zijn komen te staan, bijvoorbeeld via de nieuwsmedia.

Björgo meent dat er *push*- en *pull*-factoren een rol spelen bij het verlaten van een extreemrechtse groepering. *Push*-factoren zijn de negatieve (sociale) sancties van de omgeving, vanuit de werkkring en juridische sancties door confrontaties met de politie en de strafrechter. Een andere *push*-factor is dat de betrokkene van gedachten kan veranderen, in moreel opzicht of in politiek opzicht. Het gevoel hebben: 'dit ging veel te ver, dit is verkeerd'. De druk op de groepsleden kan zwaar zijn en er kan sprake zijn van emotionele of fysieke uitputting, veelal onder invloed van drank- en druggebruik. Een andere *push*-factor is dat iemands positie in de groep onder druk is komen te staan, bijvoorbeeld door vermeend verraad. Extreemrechtse groepen, zo meent Björgo, zijn vaak paranoïde; zij zijn vatbaar voor de gedachte permanent van buitenaf te worden bedreigd door infiltranten en verraders.

Een *pull*-factor is dat in de ogen van de betrokkene het gewone leven op een gegeven moment toch aantrekkelijker lijkt. Verder kan de gedachte postvatten dat bij het ouder worden meer aandacht gegeven moet worden aan een carrière en aan andere toekomstperspectieven, zoals het stichten van een gezin. Eventuele partners die van buiten het rechtsradicale milieu komen vervullen hierbij een belangrijke *pull*-functie.

Bij betrokkene kan angst ontstaan voor onherstelbare schade aan een toekomstperspectief, bijvoorbeeld de vrees vanwege het besmette verleden nooit meer een baan te zullen vinden.

Björgo wijst op factoren die een *exit* kunnen remmen, vooral bij hen waarvan de extreemrechtse identiteit bekend is en die relatief lang in de groep verblijven. Betrokkene lijkt als het ware nergens heen te kunnen. Eruit? Maar waar naartoe dan? De banden met familie en buitenwereld zijn geheel verbroken. De groep zal hem niet willen laten gaan. Zonder de groep vreest betrokkene dat hij voor zijn veiligheid geheel op zichzelf is aangewezen. Door de groep zal hij worden gezien als een verrader en misschien wel als infiltrant. Eenmaal alleen zal hij door iedereen te grazen worden genomen: door zijn oude tegenstanders en door de groep waarmee hij wil breken.

Als een lid besluit de groep te verlaten kan dat op verschillende manieren gebeuren. Grofweg staan twee uitersten tegenover elkaar: het stille, geleidelijke

vertrek en de radicale, openlijke breuk. Beide exit-opties kunnen voor de betrokkene problematische consequenties hebben, zo blijkt uit de praktijk. Wie met de stille trom vertrekt, loopt het risico door niemand meer te worden vertrouwd en daardoor juist de verdenking op zich te laden van verraad en infiltratie. Dat iemand die radicaal en openlijk breekt in moeilijkheden kan komen, behoeft naar wij aannemen hier geen nader betoog.

5.3 —

Noorwegen

Tot zover een beknopte weergave de belangrijkste bevindingen van Bjørgo. Beknopt, want er zouden veel variabelen uitvoeriger kunnen worden belicht. Te denken valt aan de aard en omvang van de extreemrechtse groepen, hun organisatorische stabiliteit en meer of minder radicale profilering, specifieke kenmerken van personen die de groepen (willen) verlaten, hun (gewelddadige) carrière in de groep, enzovoort. Voorts zijn allerlei kenmerken van de buitenwereld relevant, als omgeving waarin men na *exit* terecht komt.

Bjørgo zelf heeft getracht zijn bevindingen beleidsmatig te doen implementeren in Noorwegen, wat na enkele jaren aanloop in 1997 uitmondde in het zogeheten exit-project. Er waren drie hoofddoelen:

- steun aan jongeren bij het verlaten van racistische of gewelddadige groepen
- steun aan ouders van jongeren in racistische of gewelddadige groepen en bij het opzetten van lokale netwerken van ouders
- expertisebevordering: verspreiding van kennis onder professionals die betrokken zijn bij kinderen in racistische of gewelddadige groepen

De ouders zijn van vitaal belang geweest in de ontwikkelingsfase van het Noorse exit-project. Reeds ontstane oudernetwerkjes vormden een belangrijke motor van het project. Wat betreft de expertisebevordering, voor het exit-project werd bewust geen apart netwerk opgericht, maar aansluiting gezocht bij bestaande netwerken (onderwijs, politie, jeugdwerk). De Noorse exit-strategieën ontwikkelden zich van een oudernetwerk naar een gestructureerde samenwerking tussen jongeren, ouders en bij de problematiek betrokken professionals.

5.4 –

Zweden

In 1998 ging in Zweden een exit-project van start. De doelstellingen kwam grotendeels overeen met die van het Noorse project, maar er werd een nieuw element geïntroduceerd. Er waren vanuit het project intensieve contacten met individuele (exit-)jongeren, waarbij gebruik werd gemaakt van exit-stafleden, die zelf ooit een extreemrechtse achtergrond hadden gehad. Door hun persoonlijke ervaringen trachten zij hun geloofwaardigheid bij de jongeren te vergroten en zodoende hun motivatie te vergroten om de racistische groep te verlaten. In het Zweedse exit-proces zijn vijf stadia onderscheiden aan de hand waarvan het proces gedetailleerd kan worden bevorderd en begeleid (*motivation, disengagement, establishment, reflection, stabilisation*).⁷⁵

5.5 –

Duitsland

Omstreeks 2000 gingen in Duitsland exit-activiteiten van start, maar die ontwikkelden zich langs twee lijnen: (a) een op NGO-basis gefundeerd *Exit Deutschland* en (b) door overheden geïnitieerde *Aussteigerprogramme*.⁷⁶ Eerstgenoemde werd grotendeels geënt op de Noorse en Zweedse ervaringen, terwijl de *Aussteigerprogramme* tevens een onderdeel vormden van het werk van politie- en inlichtingendiensten. Hierdoor kwam een andere doelstelling in beeld: het exit-proces werd onderdeel van de ‘hindermacht’. Door uittredingsprocessen te bevorderen zouden extreemrechtse organisatorische structuren kunnen worden gehinderd. Deze aanpak ging gepaard met een, in vergelijking met de Noorse aanpak, sterke verandering van doelgroep. Was de Noorse aanpak nog vooral gericht op tieners in formaties met een lage organisatiegraad, alsmede op hun ouders, de Duitse overheden richtten zich veeleer op de radicale elite, te weten de leidinggevenden in extreemrechtse organisaties.

Exit Deutschland ontwikkelde een aanpak die voornamelijk op de Zweedse was geïnspireerd. Ook hier werd steun gezocht en gevonden bij ex-neonazi's, waarvan Ingo Hasselbach de meest prominente is. Voorts werd het Zweedse vijfstapenmodel overgenomen.

In het voorgaande is een korte schets gegeven van pogingen om te komen tot deradicalisering van aanhangers van extreemrechtse, racistische formaties in Noorwegen, Zweden en Duitsland. De exit-activiteiten in Noorwegen, Zweden en Duitsland onderscheiden zich door een grote verscheidenheid in schaal, doelstelling, doelgroepen, reikwijdte en organisatorische opzet.⁷⁷ Deze verscheidenheid, alsmede het feit dat er weinig evaluaties voorhanden zijn, maakt het niet eenvoudig om de verschillende beleidspraktijken op hun merites te beoordelen. De vraag ‘wat werkt en wat niet?’ is lastig te beantwoorden. Het kennis nemen van in het buitenland opgedane ervaringen kan niettemin van groot belang zijn bij de ontwikkeling van deradicaliseringsbeleid in Nederland.

Slotbeschouwing

Met deze studie werd beoogd meer inzicht te verschaffen in:

- drie verschillende benaderingen van extreemrechtse gabbers en incidenten waarmee zij in verband worden gebracht
- de aard, spreiding en omvang van rechtsradicale gabbergroepen, alsmede gewelddadige en niet-gewelddadige incidenten

Extreemrechtse gabbers vormen een deel van het Lonsdalevraagstuk. Een ander deel omvat allerlei reacties op deze gabbers en op de incidenten waarbij zij zijn dan wel worden verbonden. De onderzochte respons heeft betrekking op:

- nieuwsmedia
- politie
- justitie en rechterlijke macht
- Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
- openbaar bestuur en politiek
- scholen
- het antiracismeveld
- extreemrechtse organisaties
- allochtone jongerengroepen
- de hardcorescene
- het bedrijf Lonsdale

In aansluiting op vormen van respons die probleemoplossend gericht zijn, hebben we een blik geworpen op enkele buitenlandse ervaringen met een specifieke vorm van deradicalisering, namelijk exit-strategieën in Noorwegen, Zweden en Duitsland.

6.1 —

Drie benaderingen

Bij de aard en achtergronden hebben wij ons gericht op (a) de vraag naar het racistische, extreemrechtse of zelfs neonazistische gehalte van extreemrechtse gabbers en van incidenten waarmee deze gabbers worden verbonden; op (b) de vraag in hoeverre het Lonsdalevraagstuk te beschouwen is als een jongerencultuur en (c) de vraag naar samenhang met vormen van gewone jeugd-criminaliteit.

Een algemene bevinding die alle drie de vragen raakt en die op zichzelf nieuw noch verbazingwekkend is, is dat we te maken hebben met een brede variëteit, zowel waar het de groepen betreft als ook de incidenten. De ene groep is de andere niet. Het racistische gehalte van de groepen kan sterk variëren, van hoog naar laag. Deze verschillen zijn binnen groepen waar te nemen, maar ook de binnen een bepaalde groep kunnen aanzienlijke verschillen zijn. Dit geldt *mutatis mutandis* voor een rechtsextremistische oriëntatie. Ook hier zijn aanzienlijke gradaties waar te nemen. De bepaling van het ideologische gehalte (racistisch, rechtsextremistisch) van groepen en groepsleden hangt voorts af van de definitie die men kiest en in het bijzonder of men uitgaat van een brede dan wel smalle definiëring.

Bij de beoordeling van incidenten spelen, los van de variatie in ernst, verschillende inschattingen en beoordelingen (definities van de situatie) een rol. Een aanslag op een object van moslims kan een racistische impact hebben, omdat het voorval door de gedupeerden als zodanig wordt opgevat, maar dat hoeft niet te betekenen dat de daders uitgesproken en weloverwogen racistische motieven hebben. Hun motieven kunnen ook minder uitgesproken en minder overwogen zijn. De vraag wanneer er dan nog wel of niet meer van racisme kan worden gesproken is naar onze mening niet eenvoudig in het algemeen te beantwoorden. Deze beoordeling hangt af van enerzijds de gekozen brede dan wel smalle definitie en anderzijds van de context en andere specifieke kenmerken van het voorval in kwestie.

Hetzelfde geldt voor twee andere categorieën incidenten die in relatie tot het Lonsdalevraagstuk veel voorkomen, namelijk mishandelingen en confrontaties. Bij veel van deze voorvallen gaan de ideologische drijfveren wellicht niet veel verder dan krachtige ‘wij-zij’ opvattingen, maar wij kennen tal van voorbeelden waarin meer racistische opvattingen een rol speelden.

Het Lonsdalevraagstuk is veelvuldig verbonden met jeugdcultuur. Enerzijds is dat terecht: er is sprake van gemeenschappelijke muzieksmaak, feesten, stijl en klederdracht. Veel dragers van jeugdculturen manifesteren zich als een groep die zich afzet tegen oudere generaties, vooral die van de ouders. Bij rechtsradicale gabbers is dit in zekere mate het geval, maar het ligt anders bij politieke en maatschappelijke ideeën. Een xenofobe, racistische oriëntatie lijken zij niet zelden met hun ouders te delen. Waar het deze oriëntaties betreft is de benaming *tegencultuur* treffender dan jeugdcultuur. De sympathie van ouders voor rechtsradicale opvattingen van hun kinderen is niet onbegrensd en lijkt op te houden wanneer er sprake is van een openlijk neonazistische oriëntatie en ook lijken contacten met politie en justitie voor ouders een omslagpunt te vormen.

Voor zover wij kunnen overzien is er een substantiële overlapping van de problematiek van rechtsradicale gabbers met die van gewone criminaliteit. Daarbij gaat het om drugs, geweld en criminaliteit die samenhangt met hanggroepverschijnselen. Alhoewel het te ver zou gaan om te stellen dat drugsgebruik een positieve norm bij gabbers is, is het tamelijk wijd verbreid. Naarmate extreemrechtse gabbers meer gepolitiseerd raken en worden opgenomen in georganiseerde, extreemrechtse verbanden, verandert de norm: krachtige afwijzing van druggebruik. Of dit in de praktijk ook leidt tot bijbehorend gedrag, kunnen wij niet beoordelen. Het is al eerder gezegd: de ene groep is de andere niet. Dit geldt ook voor de mate waarin de diverse groepen met criminaliteit dan wel overlast of hinder in verband kunnen worden gebracht.

6.2 —

Aard, spreiding en omvang

Wat kan worden gerapporteerd over de aard, spreiding en omvang van rechtsradicale gabbergroepen, alsmede gewelddadige en niet-gewelddadige incidenten? Wij hebben getracht aantallen groepen en incidenten te inventariseren voor de jaren 2002, 2003, 2004 en een deel van 2005 (de dataverzameling is afgesloten op 1 augustus 2005).

In het totaal hebben wij 125 gabbergroepen geteld die een rechtsradicale oriëntatie hadden of die in verband zijn gebracht met incidenten. Deze groepen waren verschillend in omvang, ruwweg: van ongeveer vijf tot ongeveer vijftig personen. Voor de onderzochte periode 2002-2005 komen wij dan uit op 600

à 6.000 personen. Naast de omvang zijn ook ruimtelijke spreiding en concentratie wisselend. Over het Lonsdalevraagstuk is vaak beweerd dat het om een plattelandverschijnsel zou gaan. Dat is ten dele waar. Het verschijnsel komt ook voor in een aantal grotere steden: het Lonsdalevraagstuk lijkt zich overwegend in landelijke gebieden voor te doen, maar is tevens waarneembaar in grote steden. De vraag naar sociaalruimtelijke constellaties van racistische en extreemrechtse groepen en gewelddadigheden is een veel gestelde, ook in anderen landen. Hoewel er door de jaren heen diverse verklaringen zijn geopperd voor bepaalde patronen van ruimtelijke spreiding, is een afdoende verklaring niet voorhanden.

Incidenten waarbij gabbers betrokken zijn, kunnen van racistische of rechtsradicale aard zijn, maar het kunnen ook gewone voorvallen zijn: voorvallen die géén verband houden met racisme of rechtsradicalisme (bijvoorbeeld drugs-criminaliteit, geluidsoverlast, vernielingen). Deze voorvallen zijn *niet* in onze tellingen betrokken. Bij incidenten hebben wij ons uitsluitend gericht op de racistische of rechtsextremistische voorvallen.

Bij de inventarisatie van incidenten waar gabbers bij betrokken zijn, is onderscheid gemaakt tussen niet-gewelddadige en gewelddadige incidenten. De niet-gewelddadige incidenten omvatten bekladdingen, folderacties, demonstraties, beledigingen en ordeverstoringen. Bij de gewelddadige incidenten wordt de standaardindeling van ons monitorproject aangehouden: doelbekladdingen, bedreigingen, bommeldingen, confrontaties, vernielingen, brandstichtingen, mishandelingen, bomaanslagen, doodslag en moord. De twee laatste typen hebben wij overigens niet in relatie tot het Lonsdalevraagstuk aangetroffen.

In het totaal zijn voor de onderzochte periode 206 incidenten met extreemrechtse gabbers geïnventariseerd: 63 niet-gewelddadige en 143 gewelddadige. Afgaande op onze inventarisatie wordt voorts de algemene opvatting bevestigd, dat de problematiek met rechtsradicale gabbers zich vooral in de loop van 2004 heeft gemanifesteerd. Een andere opvatting die bevestigd wordt, is dat het vooral gaat om confrontaties en om mishandelingen. Bij confrontaties is de grens tussen daderschap en slachtofferschap vaak niet helder. Het initiatief kan van de kant van gabbers uitgaan, maar ook van allochtone kant. In veel gevallen is er sprake van een serie incidenten, van acties die reacties uitlokken, of van langer opgebouwde spanningen. Over het algemeen is er over het aandeel van gabbers bij confrontaties veel meer bekend dan over dat van allochtone jongeren, terwijl het aandeel van laatstgenoemde categorie evenzeer

van grote betekenis kan zijn. Wat dit betreft is de benaming Lonsdalevraagstuk eenzijdig en misleidend.

Onze bevindingen bevestigen de algemene opvatting dat de problematiek met rechtsradicale gabbers zich met name in de loop van 2004 heeft gemanifesteerd. Vooral na de moord op Theo van Gogh is de hoeveelheid racistische incidenten, waar gabbers bij betrokken waren, toegenomen. Het aandeel van gabbers in de reeks van de gewelddadige incidenten na de moord leek, afgaande op de media-aandacht, groter dan het in werkelijkheid was. In de loop van 2005 zagen we de hoeveelheid geweldplegingen door gabbers slechts licht dalen, terwijl de media-aandacht medio 2005 nagenoeg weggevallen was. Het verband tussen media-aandacht en feitelijke aantallen incidenten is dus niet sterk.

Zoals eerder in dit onderzoeksverslag werd opgemerkt dient aan cijfers zoals wij die presenteren geen al te absolute waarde worden toegekend. Diffuse, informele groepen die komen en gaan, zijn nu eenmaal lastig te tellen en zowel aantallen voor groepen en voor incidenten kunnen door het probleem van onderrapportage een vertekend beeld geven. Vermoedelijk is de situatie in werkelijkheid ernstiger dan uit onze cijfers valt af te leiden.

6.3 —

Reactiepatronen

Bij de aandacht die door de *nieuwsmedia* aan het Lonsdalevraagstuk is geschonken valt op hoe deze aandacht zich ontwikkelde van sporadisch, lokaal gericht naar een omvangrijke, massieve aandacht van ook de landelijke pers eind 2004 en begin 2005. Hoewel in de loop van 2005 het probleem niet merkbaar in betekenis afnam, slonk de media-aandacht aanzienlijk. Voorts lijkt het erop dat, mede als gevolg van de grote media-aandacht in de loop van 2004 en begin 2005 zowel gabbers in het algemeen als ook het merk Lonsdale een negatief stigma hebben gekregen. Ten slotte dient te worden vermeld dat onder invloed van de uitvoerige berichtgeving via de media er een sterk toenemende aandacht voor het probleem van rechtsradicale gabbers is gekomen. Het is ook waarschijnlijk dat hoge politieke agendering is gestimuleerd door media-aandacht.

Bij de respons van de *politie* zien we hoe, naast de taken met betrekking tot opsporing van concrete strafbare feiten en ordehandhaving, het verwerven van een goede informatiepositie en proactief optreden van belang werden. Opmerkelijk bij de respons van politie in de diverse regio's is de variatie met betrek-

king tot het al dan niet onderkennen van een probleem en vervolgens de variëteit aan inschattingen. Daarbij spelen vragen een rol als: is het nu vooral een probleem van racisme of eerder van jeugdcriminaliteit of van lastige pubers? In het verlengde hiervan wordt wisselend gedacht over de prioriteit die aan het probleem dient te worden gegeven.

Bij de rol van *justitie en rechterlijke macht* springen twee zaken in het oog. In de eerste plaats de passiviteit bij de bestrijding van strafbare uitingen op internet, terwijl dit medium nu juist een belangrijk bestanddeel vormt van het Lonsdalevraagstuk.

Een ander opmerkelijke bevinding is dat de straffen die door de rechters voor dezelfde delicten worden gegeven nogal uiteen lijken te lopen. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen wat hiervan de redenen zijn.

Radicaliseringsprocessen hebben de aandacht van de AIVD en deze dienst was dan ook één van de eerste die een onderzoeksverslag over rechtsradicale gabbers naar buiten bracht. In deze nota wordt door beperkende definities het racistische en rechtsradicale gehalte van het probleem sterk gerelativeerd. Aan de andere kant wordt gewaarschuwd voor een schadelijke invloed van rechtsradicale gabbers op interetnische betrekkingen. Voorts wijst de AIVD op de slechts beperkte successen van extreemrechtse organisaties bij hun pogingen gabbers als aanhangers te werven.

De variëteit van reacties van de zijde van *openbaar bestuur en (gemeentelijke) politiek* doen denken aan verschillen die bij de politie kunnen worden waargenomen. Verschillen in het al dan niet onderkennen van een probleem, uiteenlopende beoordelingen van de aard van het probleem en prioriteit die aan de aanpak van het probleem moet worden gegeven. In de praktijk heeft dit geleid tot een brede scala aan reacties.

De reacties binnen het *jongerenwerk* en die van *scholen* lijken enigszins op elkaar omdat het in hoofdzaak om ordehandhaving gaat en om de vraag wat wel en wat niet kan worden getolereerd. Een verschil is dat veel scholen (begrijpelijkerwijs) bevreesd zijn een slechte reputatie te krijgen die de school schade kan berokkenen. Scholen zijn als regel erg terughoudend met het naar buiten brengen van problemen en daarop zullen die met het Lonsdalevraagstuk geen uitzondering vormen. Wellicht is dit een reden dat er zo weinig incidenten be-

kend zijn. Het is immers onwaarschijnlijk dat er in werkelijkheid ook zo weinig incidenten zijn. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen in hoeverre onze aannames juist zijn.

Een in beginsel belangrijk initiatief in het *antiracisme*veld is de oprichting van een Interventieteam van Forum, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling. Dit team kan een gemeente adviseren bij internetnische spanningen. Door het recente karakter van dit initiatief valt op dit moment nog weinig te zeggen over de resultaten.

Bij *extreemrechtse organisaties* (waaronder politieke partijen) is op verschillende manieren op extreemrechtse gabbers gereageerd. Aan de ene kant zijn extreemrechtse gabbers aantrekkelijk als potentiële aanhangers. Maar aan de andere kant kunnen zij een probleem opleveren, als ‘ongeleide projectielen’ of door hun drugsgebruik. Vanuit een aantal organisaties is daadwerkelijk getracht om rechtsradicale gabbers te werven. Dit heeft incidenteel succes gehad, maar uit ervaring weten we dat het nog maar de vraag is of deze organisaties de gabbers op een wat langere termijn zullen kunnen vasthouden. Tot dusverre hebben de rekruteringspogingen niet tot een substantiële groei van extreemrechtse organisaties geleid.

In reactie op extreemrechtse gabbers is er in toenemende mate sprake van reacties door de meest voor de hand liggende tegenstanders: *allochtone jongeren*. Die reacties zijn, voor zover wij kunnen overzien, qua ernst niet van dien aard dat ze te vergelijken zijn met de acties van extreemrechtse gabbers, maar wel duidelijk zichtbaar. Voorts valt op dat over het aandeel van allochtone jongeregroepen bij internetnische spanningen vaak minder informatie beschikbaar is dan over de rol van autochtone jongeren. Het verdient aanbeveling specifiek onderzoek te entameren naar internetnische spanningen tussen jongeren, alsmede naar wederzijdse beïnvloeding van radicaliseringsprocessen.

Binnen de *hardcorescene* wordt getracht imagoschade tegen te gaan, onder andere door strengere regels. Systematische informatie over ‘wat wel en wat niet werkt’ is helaas niet voorhanden.

Als er één is die erg veel last heeft gehad van het negatieve imago van extreemrechtse gabbers, dan is het wel de firma die het kledingmerk *Lonsdale* op de Nederlandse markt brengt. Of de firma tegen het taaie, negatieve stigma bestand zal zijn, moet de toekomst uitwijzen.

Tot zover de reactiepatronen. In aansluiting op vormen van respons die probleemoplossend gericht zijn, hebben we een blik geworpen op *buitenlandse ervaringen* met een specifieke vorm van deradicalisering, namelijk exit-strategieën in Noorwegen, Zweden en Duitsland.

In deze landen bestaan problemen met extreemrechtse jongeren al langer en is een aantal jaren getracht deradicalisering te bevorderen en te begeleiden. Echter, hoewel uit deze ervaringen zeker lessen zijn te trekken, dient men voorzichtig te zijn met het klakkeloos toepassen van in het buitenland opgedane ervaringen op de situatie in Nederland. Zo gaat het in Duitsland veelal om vormen van respons op een problematiek die qua schaal en ernst omvangrijker is dan waarmee wij tot dusverre in Nederland zijn geconfronteerd. Terwijl in Scandinavische landen de eerste exit-activiteiten gebaseerd waren op initiatieven van ouders van extreemrechtse jongeren, zijn in Nederland de ouders van dergelijke jongeren tot nu toe grotendeels buiten beeld gebleven. Ook aansprekende ex-rechtsextremisten, zoals Hasselbach in Duitsland, zijn er hier niet. Maar met inachtneming van de soms aanzienlijke verschillen tussen de diverse landen zijn er wel lessen te trekken. Nu er in Nederland aanzienlijke aantallen rechtsradicale jongeren zijn, verdient de vraag in hoeverre exit-initiatieven bestaansrecht hebben zeker onze aandacht. Enkele doelen uit exit-projecten, zoals verbetering van kennis, expertisebevordering bij professionals en informatie-uitwisseling, lijken welhaast voor de huidige Nederlandse situatie te zijn bedacht.

6.4 —

Reactiepatronen nader bekeken

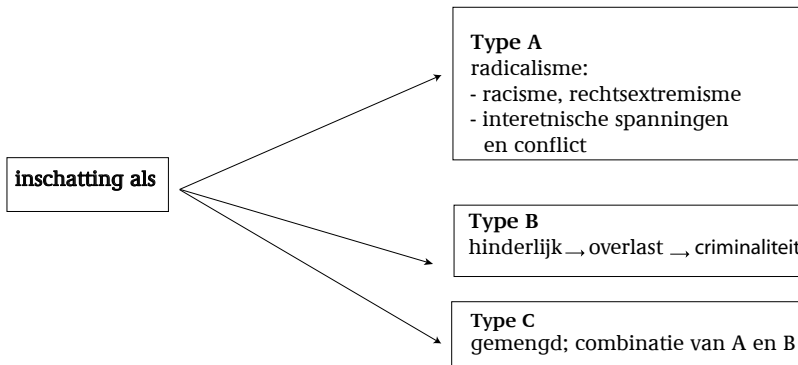
Het Lonsdalevraagstuk is een brede waaier: er zijn uiteenlopende verschijningsvormen, diverse beoordelingen van de verschijningsvormen en er worden uiteenlopende betekenissen aan de verschijningsvormen toegekend. Deze variaties zijn weerspiegeld in de responspatronen. Ook bij reacties, die probleemoplossend zijn gericht, zien wij een uitwaaiering van inschattingen en beoordelingen, kortom een hele scala aan definities van de situatie.

In het voorgaande hebben wij het *Thomas theorema* aangehaald, waarin de kern

wordt gevormd door definities van de situatie. Bij een definitie van de situatie gaat het er niet zozeer om of een bepaalde opvatting wáár is, maar of die opvatting voor wáár gehouden wordt omdat men zich bij het handelen veeleer door dit laatste laat leiden. In het oorspronkelijke Thomas theorema draait het om het verschil tussen objectieve waarheid en (subjectieve) beoordeling. Later is er door anderen aan toegevoegd dat het tevens kan gaan om het verschil tussen uiteenlopende subjectieve beoordelingen, ofwel verschillende definities van de situatie. Door gebrek aan systematische informatie over tal van aspecten van het Lonsdalevraagstuk en door het feit dat men over definitiekwesties van mening kan verschillen zijn de discrepanties tussen objectieve waarheden en subjectieve beoordelingen niet eenvoudig bloot te leggen. Een aantal vragen kan wellicht objectief worden beantwoord, al zal dat bij eenvoudig aandoende vragen als naar de omvang van een bepaalde groep extreemrechtse jongeren in plaats X nog niet eens gemakkelijk zijn. Bij de vraag naar bijvoorbeeld een beoordeling op de mate van neonazisme dan wel gewone hanggroepproblematiek, wordt het al een stuk lastiger. Bij de diverse vormen van respons die probleemoplossend zijn gericht, is het tweede theorema volop waarneembaar: het vóórkomen van uiteenlopende definities van de situatie.

In figuur 1 zijn enkele centrale definities van de situatie weergegeven, zoals die in de praktijk voorkomen. De inschattingen zijn gecomprimeerd in drie ideaaltypen.

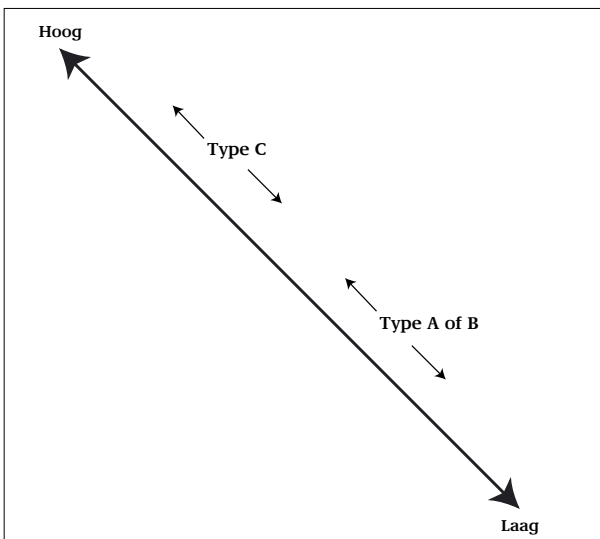
Figuur 1:
'Het Lonsdalevraagstuk': inschatting type problematiek

- Type A: inschatting van het probleem als een probleem van radicalisme. Vervolgens kan men daarbij vooral denken aan een probleem van racistische, rechtsextremistische of zelfs neonazistische ideologie, of veeleer aan de bron van internetspanningen. Dit laatste kan immers het geval zijn zonder een hoog extremistisch ideologisch niveau
- Type B: inschatting van het probleem als voornamelijk een meer algemeen probleem van jeugdproblematiek. Het probleem kan op een glijdende schaal worden gezet: hinderlijk, overlast, criminaliteit
- Type C: dit derde type inschatting is een combinatie van beide bovengenoemde typen, dus een perceptie van de problematiek waarin zowel een zekere mate van racistische, rechtsextremistische elementen een rol spelen als ook elementen van jeugdproblematiek

Een andere reeks definities van de situatie betreffen de prioriteit die aan de oplossing van het probleem wordt toegekend. De verschillende inhoudelijke beoordelingen van het probleem in kwestie – in type A, B, of C – kunnen leiden tot verschillende prioriteringen, zoals weergegeven in figuur 2. Aan de aanpak van een probleem dat gezien wordt als type A, B, dan wel C kunnen uiteenlopende prioriteringen worden toegekend. Zij krijgen een plaats, hoog dan wel laag, ergens op de lijn tussen hoog en laag. De weergave van de posities van de diverse typen in de figuur is te statisch.

Figuur 2:
'Lonsdalevraagstuk': prioritering type problematiek

Wij vermoeden dat er een samenhang kan zijn tussen de categorisering van het probleem als type A, B, dan wel C en de prioritering. Maar hierbij spelen ook andere factoren een rol, zoals media-aandacht. Veel publiciteit leidt als regel tot het toekennen van een hogere prioriteit. Wij hebben verder de indruk dat als het probleem als type C wordt gezien, er dan als regel veel prioriteit aan wordt gehecht.

Het is niet zo dat bijvoorbeeld aan de factor geweld altijd veel waarde wordt toegekend bij prioriteitsbeoordeling. Soms lijkt een Hitlergroet of een hakenkruis van meer invloed dan geweldpleging. De huidige, brede variatie van definities van de situatie leidt tot uiteenlopende reacties. Zeker, deze scala kan voortvloeien uit verschillende beoordelingen van de ernst van het probleem in de ene dan wel de andere plaats. Wij constateren dat het in veel gevallen tot een kwalificering of een prioritering van problemen met radicaalrechtse gabbers is gekomen, die onvoldoende recht doet aan de eigenlijke situatie. Wij zijn zowel onder- als overprioritering tegengekomen. In die situaties is er met informatie-uitwisseling en expertisebevordering veel te winnen. Het vergaren van deze kennis is ten eerste een kwestie van genoeg tijd en mensen inzetten, maar tegelijkertijd ook van het leren van andere regio's met vergelijkbare problemen.

Een belangrijke lacune op dit terrein is het internet. Gabbers besteden, net als het grootste deel van hun generatie, veel tijd aan internet. Daaruit putten zij een deel van hun sociale leven en hun maatschappelijke en politieke ideeën. Tegelijkertijd blijkt dat overheden onvoldoende expertise opbouwen via dit medium. Veel informatie over ideeën, trends, ontwikkelingen en acties blijven op deze manier onzichtbaar. Daarnaast blijven racistische ontsporingen op het internet onbekend en onbestraft. Sinds 1999 heeft internetracisme tot ongeveer tien strafrechterlijke veroordelingen geleid. Ook andere middelen om (rechts-) radicalisme en racisme op internet te beteugelen – via technische middelen of bijvoorbeeld via een vorm van digitale patrouille – komen vooralsnog niet van de grond. De impliciete boodschap – dat racisme en discriminatie, evenals oproepen tot geweld en bedreigingen vanuit extreemrechtse hoek op het internet getolereerd worden – heeft zorgwekkende consequenties.

Naast het vergaren van kennis is het delen en beoordelen van diezelfde kennis ook van wezenlijk belang. Wanneer gekeken wordt naar diverse probleemsituaties met gabbergroepen en allochtonen, lijkt een aanpak waarbij diverse betrokkenen (bestuur, politie, justitie, scholen en jongerenwerk) met elkaar communiceren, inschattingen uitwisselen, en vervolgens op elkaar afgestemde actie ondernemen het meest effectief.

De afgelopen maanden is een groot aantal initiatieven genomen om radicalisering op allerlei plaatsen tegen te gaan. Daarbij krijgt de mogelijke radicalisering van moslimjongeren – begrijpelijkerwijs – veel aandacht. In woord wordt ook aandacht besteed aan andere radicaliseringsprocessen, waaronder rechts-radicalisme. In de praktische uitwerking tot beleid vernauwt deze wetenschap zich echter tot beleid dat zich voor het overgrote deel richt op moslimradicalisme. Dat terwijl er over het tegengaan van radicalisering en over deradicalisering veel geleerd kan worden van beide situaties en er bovendien regelmatig verbanden worden geconstateerd tussen het radicaliseren van radicaalrechtse gabbers en het radicaliseren van moslimjongeren.

Noten

1. "Lonsdalejongeren" in Nederland. Feiten en fictie van een vermeende rechts-extremistische subcultuur. Zie: <http://www.aivd.nl/contents/pages/43317/lonsdalenotavorburgemeestersgeregistreerd.pdf> (25.10.2005).
2. J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Vijfde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2002.
3. Martin Barker, *The new racism: conservatives and the ideology of the tribe*. Frederick: Aletheia Books 1981. Robert Miles, *Racism and migrant labour*. London: Routledge & Kegan Paul, 1983.
4. A.T.J. Nooij, *De Boerenpartij. Desoriëntatie en radicalisme onder de boeren*, Meppel: Boom, 1969, p. 217.
5. A.T.J. Nooij, *De Boerenpartij. Desoriëntatie en radicalisme onder de boeren*, Meppel: Boom, 1969, p. 217.
6. J. van Donselaar, *De staat paraat? De bestrijding van extreem-rechts in West-Europa*. Amsterdam: Baylon-de Geus, 1995, p. 13.
7. Zie voor een uitgebreide beschouwing: J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Vijfde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2002, p. 66-73.
8. Zie bijvoorbeeld:
<http://www.holland-hardcore.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=5657>
(25.10.2005).
<http://www.holland-hardcore.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=6201>
(25.10.2005).
<http://www.holland-hardcore.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=5520>
(25.10.2005).
<http://www.holland-hardcore.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=5396>
(25.10.2005).
<http://www.holland-hardcore.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=5343>
(25.10.2005).
9. Zie voor een uitgebreide beschouwing: J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Vijfde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2002, p. 66-73.

10. Zie o.a. <http://kafka.antifa.net/ruter.htm> (25.10.2005).
11. Zie voor een uitgebreide beschouwing: J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Vijfde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2002, p. 66-73.
12. "Lonsdale-jongeren" in Nederland. *Feiten en fictie van een vermeende rechts-extremistische subcultuur*, p. 5.
13. De NNP bestaat niet meer: de partij heeft zichzelf begin 2005 opgeheven.
14. H. Schoppen, *Het zijn onze feesten; jeugdculturen en geweld tegen allochtonen in Nederland*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken 1997.
15. H. Schoppen, *Het zijn onze feesten; jeugdculturen en geweld tegen allochtonen in Nederland*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken 1997, p. 19.
16. S. van der Most, Zo vader, zo zoon? *Contrast* 2005, nr. 5 (29 april 2005).
17. H. Schoppen, *Het zijn onze feesten; jeugdculturen en geweld tegen allochtonen in Nederland*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken 1997, p. 83-88.
18. Het meest beruchte voorbeeld is de dood van Bianca de Kovel, een politiemedewerkster, die op een gabberfeest in Zaandam in november 2001 overleed aan een overdosis xtc en ghb. Zie o.a. "Die agente slikte ten minste vier xtc-pillen", in: *Algemeen Dagblad* 17 november 2001.
19. Dat blijkt o.a. uit onderzoek door het politiedistrict Venlo uit 2004 naar Lonsdalejongeren in die regio, maar ook uit het onderzoek "Jeugdgroepen in beeld" uit de politie-regio Limburg-Noord en uit de notitie "Druk met Drugs....Ontnuchterend!" van de gemeente Twenterand.
20. Bekend voorbeeld is een voormalig Arnhems raadslid van de Centrumdemocraten die een bekende drugsdealer was en bij de raadsverkiezingen van 1998 handtekeningzetters voor zijn partij "uitbetaalde" in harddrugs. In diezelfde periode ging de CP'86 ten onder, mede omdat de Rotterdamse partijkern het partijgeld omzette in harddrugs.
21. Zie o.a.: Politie Groningen district Midden oost, Multidisciplinaire aanpak jongeren Stadskanaal, 2005. Politie Limburg Noord, Uitkomsten project "jeugdgroepen in beeld" in de politieregio Limburg-Noord, 2005. Gemeente Twenterand, Druk met drugs.....ontnuchterend! 2005.
22. Politie Limburg Noord, Uitkomsten project "jeugdgroepen in beeld" in de politieregio Limburg-Noord, 2005.
23. J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Annex. Monitor racisme en extreem-rechts. Zesde rapportage: Ontwikkelingen na de moord op Van Gogh*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2004.
24. J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Zesde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2004, p. 80.
25. "Lonsdale-jongeren" in Nederland. *Feiten en fictie van een vermeende rechts-extremistische subcultuur*.
26. W. Heitmeyer, Right-Wing Extremist Violence, in: Heitmeyer, Wilhelm & Hagan, John

- (eds.), *The International Handbook of Violence Research*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003, p. 399-437. Zie voor "socio-spatial constellations" p. 415-416.
27. E. Smeerdijk & J. Wichers, *Extreemrechts. Een waakvlam in de Krimpenerwaard, Capelle aan den IJssel: Politie Rotterdam-Rijnmond*, 2005.
28. Het gaat hier om folderacties van extreemrechtse gabbers of folderacties door extreemrechts die zich op gabbers richten.
29. Demonstraties zijn meegeteld wanneer er een demonstratie plaatsvond door extreemrechtse gabbers of wanneer er een substantiële groep gabbers deelnam aan een extreemrechtse demonstratie.
30. W. Heitmeyer, Right-Wing Extremist Violence. In: Heitmeyer, Wilhelm & Hagan, John (eds.), *The International Handbook of Violence Research*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003, p. 399-437. Zie voor de typologie p. 405-407.
31. J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Annex. Monitor racisme en extreem-recht. Zesde rapportage: Ontwikkelingen na de moord op Van Gogh*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2004.
32. Zie voor een uitvoerige bespreking: J. van Donselaar, F. Claus en C. Nelissen, *Monitor racisme en extreem-rechts. Tweede rapportage; de media*, Leiden: Liswo 1998 en J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Vijfde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2002, p. 27-30.
33. Zie onder andere: R. Witte, F. Kors & K. Schram, *Spanningen tussen groepen jongeren in Aalsmeer*. Quick scan en advies in opdracht van de afdeling Welzijn van gemeente Aalsmeer, Den Haag: Eysink Smeets & Etman, 2003.
34. De eerste keer dat de term "Lonsdalejongeren" in de media werd gebruikt was – voor zover na te gaan – in de *Tubantia* van 14 oktober 2003: "Racistische jongeren uit horeca gewerd Lonsdalegroep trekt rond".
35. Een ander, opmerkelijk type berichtgeving vond plaats in het televisieprogramma "Holland Sport" van 10 april 2005. Daarin hield presentator Mathijs van Nieuwkerk een meeslepend pleidooi voor de rehabilitatie van het historische boksmark Lonsdale. Zie <http://www.vpro.nl/programma/hollandsport/afleveringen/21604170/items/21975682> (12.07.2005).
36. In de Krimpenerwaardpolder zorgde een onderzoek van twee studenten van de Nederlandse Politie Academie voor commotie. De ontwikkelingen rond extreemrechtse gabbers in die regio waren politiek en openbaar bestuur grotendeels ontgaan, zie "Extreem-rechts Krimpen sterk gegroeid" in: *Rotterdams Dagblad* 2 juli 2005. Zie ook: E. Smeerdijk & J. Wichers, *Extreemrechts. Een waakvlam in de Krimpenerwaard, Capelle aan den IJssel: Politie Rotterdam-Rijnmond*, 2005.
37. Zie voor Kamervragen over dit incident: Aanhangsel Handelingen II, 2004/05, nr. 1995. Zie ook <http://afanederland.antifa.net/zoetermeer.htm> (12.07.2005).
38. Brief aan de Raad van de Gemeente Venray, 4 april 2005.
39. Zie o.a. rechtbank Haarlem, 15/070931/04 (uitspraak 20 april 2005, ongepubliceerd);

- kantongerecht Zaandam 082031/03 (uitspraak 14 april 2003, ongepubliceerd); kantongerecht Zaandam 082033/03 (uitspraak 14 augustus 2003, ongepubliceerd).
40. Aanhangsel Handelingen II, 2004/05, nr. 2128.
41. Nota Radicalisme en radicalisering, Kamerstukken II, 2004/05, 29 754, nr. 26.
42. Zie "Terrorismewet voor beramen aanslag op moskee toegepast" *Provinciaal Zeeuwse Courant* 29 november 2004.
43. Jaarverslag 2004, AIVD, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2004.
44. Zie: http://www.aivd.nl/contents/pages/43091/brieftweedevoortgangsrapportage_definitief__tcm74-72637.pdf (19.07.2005).
45. Tweede Kamer Vragenuur 5 april 2005, zie TK 68-4274.
46. "Lonsdale-jongeren" in Nederland. *Feiten en fictie van een vermeende rechts-extremistische subcultuur*.
47. Tweede Kamer Vragenuur 5 april 2005, zie TK 68-4274.
48. Zie <http://www.minbzk.nl/contents/pages/43317/lonsdale.pdf> (25.10.2005).
49. Nota Radicalisme en radicalisering, Kamerstukken II, 2004/05, 29 754, nr. 26.
50. Nota Weerbaarheid en integratiebeleid, Kamerstukken II, 2004/05, 29 754, nr. 27.
51. *Dagblad de Limburger* 2 september 2004.
52. Rechtbank Haarlem 21 maart 2003, LJN: AF6131.
53. Leidraad kleding op scholen, brief Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen van 2 juni 2003 (kenmerk: W JZ/2003/23379). Zie voor leidraad: <http://www.minocw.nl/brief2k/2003/doc/25011b.PDF> (26.07.2005).
54. <http://www.lonsdalenews.nl> (26.07.2005).
55. V. Huijgens, *Lokale aanpak van rechtsextremisme onder jongeren. Een onderzoek naar het beleid binnen 4 gemeenten om extreem rechtse sympathieën onder jongeren tegen te gaan*, Rotterdam: Landelijk Bureau ter bestrijding van Rassendiscriminatie 2004. <http://www.tijm.nl/rechts-radicalisme.htm> (25.10.2005).
56. Zie <http://www.forum.nl/interventieteams/> (26.07.2005).
57. Zie foto's op <http://www.kafka.antifa.net/gabbers.htm> (02.08.2005).
58. <http://www.kafka.antifa.net/gabbers.htm> (02.08.2005).
59. Marcel Rüter, in de jaren negentig lange tijd de voorman van Voorpost Nederland, is sinds enige jaren ook actief als organisator en bezoeker van gabberfeesten. Volgens eigen zeggen probeert hij jongeren binnen de gabberscene politiek bewustzijn bij te brengen en te organiseren.
60. J. van Donselaar en P.R. Rodrigues, *Monitor racisme en extreem-rechts. Zesde rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, Leiden: Universiteit Leiden, 2004, p. 80 e.v.61. Ondanks het beeld dat het hier altijd om Marokkaanse jongeren gaat, komen we ook andere groepen tegen: Antillianen, Molukkers, maar bijvoorbeeld ook autochtone jongeren die tot de andere groep worden gerekend vanwege hun vriendenkring of kledingstijl.
62. B. Albers, "Massale knokpartij Lonsdalers en Turken", *De Limburger* 4 april 2005.

63. P. Smits, "Ruzie tussen leerlingen loopt flink uit de hand", *Rotterdams Dagblad* 1 april 2005.
64. Tweede voortgangsrapportage terrorismebestrijding, 10 juni 2005, kenmerk 5354115/05/NCTB
65. Zie: <http://www.generationnow.nl/content/downloads/GN-Jongerenbarometer2005.pdf> (26.09.2005).
66. Ook zijn voetbalshirts verboden, aangezien die in het verleden vaak aanleiding voor ruzies en vechtpartijen waren.
67. B. van Erp & R. van de Griend, "De machteloze mannen achter Lonsdale", *Vrij Nederland* 16 april 2005.
68. "Ik ben het beu voor racist te worden uitgemaakt", *Algemeen Dagblad* 14 april 2005.
69. Radicalisme en radicalisering, Kamerstukken II, 2004/05, 29 754, nr. 26.
70. Nota Lokale en justitiële aanpak van radicalisme en radicalisering, Kamerstukken II, 2005/06, 29 754, nr. 30.
71. Zie bijvoorbeeld C. Ronald Huff (ed.), *Gangs in America*, Newbury Park: Sage, 1996 en ook S. Decker & J. Lauritsen, *Breaking the Bonds: Leaving the Gang*, in: *Gangs in America*, Newbury Park: Sage, 1996.
72. Zie bijvoorbeeld D.G. Bromley & J.T. Richardson (eds.), *The Brainwashing. Deprogramming Controversy: Sociological, Psychological, Legal and Historical Perspectives*, New York and Toronto: The Edwin Mellen Press, 1983 en voorts D.G. Bromley (ed.), *Falling from Faith: Causes and Consequences of Religious Apostasy*, Newbury Park: Sage, 1988.
73. Zie bijvoorbeeld R. Hill & A. Bell, *The Other Face of Terror: Inside Europe's Neo-Nazi Network*, London: Grafton Books, 1988, I. Hasselbach & W. Bonengel, *Die Abrechnung. Ein Neo-Nazi steigt aus*, Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1993, I. Hasselbach & T. Reiss, *Führer-Ex: Memoirs of a Former Neo-Nazi*, London: Chatto and Windus, 1996 en K. Flynn & G. Gerhardt, *The Silent Brotherhood: Inside America's Racist Underground*, New York: The Free Press, 1989.
74. T. Bjørgo, *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia: Patterns, Perpetrators, and Responses*, Oslo: Tano Aschehoug, 1997 (hoofdstuk 6). Zie ook T. Bjørgo, *Reducing Recruitment and Promoting Disengagement from Racist Groups*, *Journal für Konflikt- und Gewaltforschung*, 2002, Vol. 4, p. 5-31.
75. Het Zweedse Exit-project is geëvalueerd door de National Council for Crime Prevention. Zie NCCP – National Council for Crime Prevention (BRÅ) (2001) *Exit: A Follow-Up and Evaluation of the Organisation for People Wishing to Leave Racist and Nazi Groups*. Stockholm: BRÅ.
76. Zie voor een overzicht: B. Rheims, *Ausstiegshilfen: Unterstützung für Aussteiger aus der rechtsextremen Szene*, Informations- und Dokumentationszentrum für Antirassismussarbeit in Nordrhein-Westfalen, 2001. <http://www.ida-nrw.de/html/Haus.htm> (25.10.2005). Zie verder de website van de Duitse "AIVD", het Bundesamt für Verfassungsschutz http://www.verfassungsschutz.de/de/arbeitsfelder/af_rechtsextremismus/aussteigerpro

gramm_re.html (25.10.2005).

77. Zie voor een uitvoeriger beschrijving van de Noorse, Zweedse en Duitse aanpak: G. D'Amato & B. Gerber, *Ausstiegshilfen für Extremistinnen und Extremisten auf der Rechten Möglichkeiten und Potentiale für die Schweiz*. Schlussbericht – Mandant: Interdepartementale Arbeitsgruppe REX Neuchâtel, 1 November 2001.

<http://www.akdh.ch/BaPAusstiegshilfenBerichtSFM1.pdf> (25.10.2005).

